

De ouder-kind relatie bij het inwonen van een hulpbehoevende ouder

Een onderzoek naar de invloed van afhankelijkheid op de mate van affectieve solidariteit en spanningen tussen volwassen kind en inwonende ouder

Student: Ellen van Middendorp
Studentnummer: 3692655
Begeleider: Marcel Hoogenboom
Tweede lezer: Ludwien Meeuwesen
Master: Arbeid, zorg en welzijn
Datum: 15 augustus 2015

Samenvatting

In deze scriptie is onderzoek gedaan naar inwonende ouders. Deze samenlevingsvorm lijkt perfect aan te sluiten bij de term participatiesamenleving. In dit onderzoek is gekeken naar de invloed van fysieke, sociaal-emotionele en financiële afhankelijkheid op de kwaliteit van de relatie tussen inwonende ouder en volwassen kind. De kwaliteit van deze relatie is onderzocht door te kijken naar zowel de affectieve solidariteit als spanningen. Er werd verwacht dat de fysieke afhankelijkheid zowel een positieve invloed op de affectieve solidariteit als spanningen zou hebben. Verder kwam uit het theoretisch kader naar voren dat het met mate verlenen van sociaal-emotionele steun voor een positieve affectieve solidariteit zou zorgen, maar het teveel bieden van deze steun als betuttelend ervaren zou kunnen worden. Ook werd er verwacht dat de financiële afhankelijkheid zou zorgen voor een minder goede relatiekwaliteit. Er is gekozen om dit te onderzoeken door middel van het afnemen van diepte-interviews. Deze interviews zijn geanalyseerd waardoor er een antwoord gegeven kan worden op de onderzoeksvraag: *In hoeverre heeft de fysieke, sociaal-emotionele en financiële afhankelijkheid invloed op de affectieve solidariteit en spanningen tussen volwassen kind en inwonende ouder en welke rol spelen de sociaal-demografische factoren daarbij?*

Het antwoord op deze onderzoeksvraag is dat zowel de fysieke afhankelijkheid van de inwonende ouder als ook de sociaal-emotionele afhankelijkheid van zowel de ouder als het kind een positieve invloed hebben op de affectieve solidariteit. Hierbij moet wel gezegd worden dat de relatie al als positief ervaren werd voordat de ouder bij hen in huis kwam wonen. Toch wordt de relatie als nog hechter ervaren, hoewel voornamelijk de ouders het lastig vinden deze gevoelens te uiten. De fysieke afhankelijkheid wat betreft koken en het doen van praktische klusjes kan voor spanningen zorgen, evenals de behoefte aan contact vanuit de ouder. Ook kan het als betuttelend ervaren worden wanneer het kind teveel zijn of haar adviezen wil doordrukken. Er wordt geen verband gevonden tussen de financiële afhankelijkheid en de kwaliteit van de relatie. Er is sprake van ambivalente gevoelens tussen de ouder en het kind. Toch kan affectieve solidariteit wel zorgen voor het beter oplossen van spanningen. Wanneer men open en eerlijk tegen elkaar is, kunnen irritaties en spanningen beter opgelost worden.

Voor u ligt mijn afstudeerscriptie. De afgelopen zes maanden is hier hard aan gewerkt. Het is dan ook op zijn plaats om een aantal mensen hiervoor te bedanken. Ik heb in deze afstudeertijd, die zeker niet altijd makkelijk was, veel steun van familie en vrienden gehad. Ook vanuit de Universiteit Utrecht en vanuit de organisatie Welzijn Barneveld heb ik veel hulp gekregen.

Allereerst wil ik Marcel Hoogenboom bedanken voor het begeleiden vanuit de Universiteit Utrecht. Naar mate het half jaar vorderde ben ik de bijeenkomsten steeds meer gaan waarderen. Bedankt voor uw opbouwende kritiek, advies en oplettendheid. Naast dat deze bijeenkomsten zeer nuttig waren, vond ik het ook altijd erg gezellig.

Ook wil ik de organisatie Welzijn Barneveld en in het bijzonder Frieda Tahamata bedanken voor het helpen werven van mijn respondenten. Het is zeker niet makkelijk zo'n specifieke groep te benaderen.

Natuurlijk wil ik ook mijn respondenten bedanken. Zonder uw verhaal was deze scriptie niet mogelijk geweest!

Ik wil mijn medestudenten Tinka en Rosanne ook bedanken. Het was heerlijk om via onze WhatsApp groep af en toe lekker te klagen. Maar, mede dankzij jullie heb ik steeds weer de motivatie op kunnen brengen om door te gaan! Ook heb ik jullie feedback op mijn aangeleverde stukken zeer gewaardeerd!

Tot slot wil ik Rob bedanken. Jij hebt mij in dit enorm drukke halfjaar gesteund. Ik heb bij jou heerlijk stoom kunnen afblazen en jij hebt mij een luisterend oor geboden. Bedankt allemaal!

Ellen van Middendorp

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	5
2. Theoretische verkenning.....	7
2.1 Affectieve solidariteit	7
2.2 Spanningen	9
2.3 Ambivalentie.....	10
2.3 Afhankelijkheid	11
2.4 Socio-demografische factoren.....	15
3. Vraagstelling van het empirisch onderzoek	17
4. Onderzoeksopzet.....	19
4.1 Onderzoeksmethode	19
4.2 Operationalisering	23
5. Resultaten.....	26
5.1 Respondenten	26
6. Conclusies en discussie.....	42
6.1 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	44
6.2 Reflectie op het huidige onderzoek	45
7. Literatuurlijst.....	46
8. Bijlagen	51
Bijlage 1 - Topiclijst inwonende ouder.....	51
Bijlage 2 - Topiclijst kind.....	55
Bijlage 3 - Oorspronkelijke topiclijst.....	59
Bijlage 4 - Uiteindelijke topiclijst	62

1. Inleiding

Je vader of moeder in huis nemen. Het klinkt als de ideale vorm van voor elkaar zorgen en het lijkt naadloos aan te sluiten bij de term participatiesamenleving. Volgens het CBS wonen er ruim 140 duizend volwassen kinderen samen met hun ouders op leeftijd, waarbij bij 40 duizend van de huishoudens de ouders later bij het kind introkken en dus ook een tijd niet bij elkaar hebben gewoond (CBS, 2014). In Nederland woont zo'n 5 procent van de 65-plussers samen met volwassen kinderen. Dit aantal ligt laag vergeleken met andere Europese landen zoals Polen, Letland en Spanje. In deze landen woont ongeveer een derde van de 65-plussers bij hun volwassen kinderen (Dykstra, 2012). De belangrijkste verklaringen die gegeven worden voor dit samenwonen zijn gezondheidsproblemen en economische problemen (Choi, 2003). Ook volgens Robila (2004) is de oorzaak van dit samenwonen 'verborgen armoede'.

In deze masterthesis zal er gekeken worden naar inwonende ouders en volwassen kinderen waarbij sprake is van een zorgrelatie. De ouder en het kind zijn later opnieuw bij elkaar gaan wonen en hebben dus ook een tijd niet bij elkaar gewoond. Niet elke Nederlander lijkt even enthousiast te zijn over deze samenlevingsvorm. Zo is 90 procent van de Nederlanders het niet eens met de stelling: 'Als ouders bejaard zijn, moeten ze bij hun kinderen kunnen inwonen'. Ook door de overheid werd het zelfstandig wonen lang gestimuleerd. Er is pas sinds de jaren negentig marginaal sprake van de ontwikkeling van meergeneratiewoningen (Dykstra, 2012). Het onderzoek dat gedaan is naar deze samenlevingsvorm richt zich voornamelijk op de oorzaak van het samenwonen tussen ouder en kind. Het is echter ook interessant te kijken wat dit samenwonen nu betekent voor zowel de ouder als het kind. In dit onderzoek zal gekeken worden naar de rol van de afhankelijkheid en wat dit betekent voor de kwaliteit van de relatie tussen inwonende ouder en kind.

Het onderzoek dat gedaan is naar deze afhankelijkheid en de invloed hiervan op de relatie tussen de ouder en het kind, richt zich vaak op de afhankelijkheid van het kind en niet op de afhankelijkheid van de ouder. Er is nog niet eerder onderzoek gedaan naar de invloed van de afhankelijkheid van de ouder op de kwaliteit van de relatie tussen inwonende ouder en volwassen kind. Het onderzoek zal dus een bijdrage leveren aan de theorievorming.

Zoals hierboven beschreven, is er pas sinds de jaren negentig sprake van de ontwikkeling van meergeneratiewoningen. Het is voor de overheid interessant om te weten of deze samenlevingsvorm positief bijdraagt aan de ouder-kind relatie. Wanneer deze samenlevingsvorm van positieve invloed is op de relatie tussen ouder en kind, is het goed om dit bij elkaar inwonen vanuit de overheid te stimuleren. Wanneer het bij elkaar inwonen daarentegen een negatieve invloed heeft op de ouder-kind relatie, kan het beter zijn deze samenlevingsvorm niet te stimuleren vanuit de overheid.

Allereerst zal er in deze thesis een theoretisch kader worden geschetst waarin de belangrijkste concepten die in de masterthesis gebruikt worden aan bod komen. Ik zal hierbij eerst de kwaliteit van de relatie omschrijven als affectieve solidariteit en spanningen. Vervolgens zal ik de onafhankelijke variabele afhankelijkheid beschrijven. Dit theoretische kader zal leiden tot de onderzoeksvraag. Na de onderzoeksvraag komt de onderzoeksofzet aan bod waarin de onderzoeksmethode, de respondenten, de context van het onderzoek en de methode van analyse aan bod komen. Vervolgens zal de operationalisering besproken worden. Hierna worden de resultaten beschreven en tot slot zal er een conclusie en discussie gegeven worden.

2. Theoretische verkenning

In dit hoofdstuk zullen de verschillende concepten die van belang zijn voor mijn onderzoek uitgewerkt worden. Zoals in de inleiding beschreven staat, zal ik mij in mijn onderzoek richten op de kwaliteit van de relatie tussen de inwonende ouder en het volwassen kind. In het theoretische kader zal ik de concepten affectieve solidariteit, spanningen, ambivalentie en afhankelijkheid bespreken. Met de concepten affectieve solidariteit en spanningen wil ik de kwaliteit van de relatie onderzoeken. Deze affectieve solidariteit zal onderzocht worden door het gevoel van verbondenheid en nabijheid en de wederkerigheid van deze gevoelens te onderzoeken. Bij spanningen zullen individuele en relatiespanningen onderscheiden worden. De eerstgenoemde vorm richt zich op spanningen die ontstaan door het gedrag van een persoon, terwijl relatiespanningen gaan over spanningen die ontstaan door de interactie tussen twee personen. Tot slot zal ik de onafhankelijke variabele afhankelijkheid bespreken. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen financiële, emotionele en fysieke afhankelijkheid.

2.1 Affectieve solidariteit

De ouder-kind relatie vormt een primaire sociale relatie en is een belangrijk bindmiddel in de samenleving (Ultee et al, 1996). Een positieve ouder-kind relatie leidt tot een betere mentale gezondheid van beide betrokkenen (Merz, Consedine, Schulze & Schuengel, 2009). De ouder-kind relatie is een affectieve relatie, waarin emotionele steun en liefde een grote rol spelen (Fokkema, Ruijter & Maas, 2003).

In veel studies wordt de relatie tussen de ouder en het kind omschreven als intergenerationele solidariteit, waarin het theoretische model van Bengtson en collega's als handvat wordt gebruikt (Bucx, 2009; Schwarz, et al, 2005). Met intergenerationele solidariteit wordt de solidariteit tussen generaties bedoeld (Bengtson & Black, 1973). Het solidariteitsmodel van Bengtson is erg invloedrijk binnen het onderzoek naar familiesolidariteit (Noordhuizen en Kalmijn, 2009). In dit model worden zes dimensies van solidariteit onderscheiden. *Bij Affectieve solidariteit* spreken we over de emotionele band en de emotionele nabijheid tussen ouders en hun nakomelingen. De kwaliteit van de relaties is hierbij van belang. Hoe wordt er over familieleden gedacht en is er sprake van wederkerigheid qua gevoelens?

Associatieve solidariteit gaat over de interactie en het ondernemen van gezamenlijke activiteiten tussen ouder en kind. Het gaat hierbij om de manier waarop en hoeveel er contact is tussen de generaties. Met *consensuele solidariteit* wordt consensus over normen, waarden en attitudes bedoeld. In hoeverre hebben familieleden dezelfde normen en waarden? *Structurele solidariteit* gaat over gelegenheidsstructuur, zoals nabijheid en goede gezondheid. De geografische nabijheid van generaties en de beschikbaarheid van ouders, kinderen en andere verwanten is hierbij van belang. Met *normatieve solidariteit* wordt het kunnen en willen voldoen aan familiale verplichtingen bedoeld. Het zijn de normen, waarden en verplichtingen die generaties meedragen. *Functionele solidariteit* gaat over het uitwisselen van steun en hulp tussen generaties. In hoeverre help je elkaar en wat en hoeveel steun wordt uitgewisseld (Bengtson & Robberts, 1991)?

Deze zes dimensies zijn op te delen in drie dimensies die zich richten op specifiek gedrag (structurele, associatieve en functionele solidariteit) en in drie dimensies die omschreven kunnen worden als affectief-cognitief (affectieve, normatieve en consensuele solidariteit) (Lowenstein, 2007). Net als dit theoretische model, is ook de term intergenerationele solidariteit op verschillende manieren uit te leggen. Zo omvat deze term zowel specifiek gedrag als een gevoel van verbondenheid en nabijheid tussen generaties (Szydlik, 2008).

In het onderzoek naar de relatie tussen het volwassen kind en de inwonende ouder is deze laatstgenoemde vorm van solidariteit van belang. Het specifieke gedrag als onderdeel van de term solidariteit is in dit onderzoek niet van belang, aangezien er door het samenwonen al meer sprake is van contact, gezamenlijke activiteiten, geografische nabijheid en het uitwisselen van steun doordat de ouder en het volwassen kind bij elkaar wonen. Het in huis nemen van de ouder zelf kan al als functionele solidariteit worden gezien (Szydlik, 2008). Wanneer er in dit design gesproken wordt over solidariteit wordt hiermee een gevoel van verbondenheid en nabijheid bedoeld. Ik zal om de kwaliteit van de relatie te onderzoeken, de affectieve solidariteit als concept gebruiken (Birditt et al, 2009; Bengtson et al, 2002; Schwarz et al, 2005).

Met *affectieve solidariteit* wordt zowel een gevoel van verbondenheid en nabijheid als wederkerigheid van positieve gevoelens bedoeld (Bengtson & Roberts, 1991). Deze twee elementen zal ik dan ook beide onderzoeken.

2.1.1 Gevoel van verbondenheid en nabijheid

Met een gevoel van verbondenheid en nabijheid wordt de emotionele nabijheid, intimiteit, affectie bewondering en het vertrouwen en respect tussen de ouder en het kind bedoeld (Silverstein, Cong & Li, 2006; Birditt et al, 2009, Schwarz et al, 2005). Intimiteit kan gelijk worden gesteld aan emotionele nabijheid aangezien met zowel intimiteit als emotionele nabijheid gekeken wordt in welke mate de ouder en het kind hun gevoelens met elkaar delen. Ik zal daarom alleen de term emotionele nabijheid onderzoeken (Silverstein, Cong & Li, 2006; Schwarz et al, 2005). Affectie omvat zowel vertrouwen, respect en emotionele nabijheid tussen de ouder en het kind (Bengtson & Robberts, 1991). Er zal daarom gekozen worden om de term affectie op te splitsen in de termen vertrouwen, respect en emotionele nabijheid. Om de verbondenheid en nabijheid tussen de ouder en het kind te onderzoeken zal ik de concepten emotionele nabijheid, bewondering, vertrouwen en respect gebruiken.

2.1.2 Wederkerigheid qua gevoelens

Bij wederkerigheid van gevoelens gaat het erom of de respondent ook positieve gevoelens vanuit de ander (de ouder of het kind) ervaart. Iemand kan wel een grote emotionele nabijheid tegenover een persoon voelen, maar het is ook belangrijk of de persoon het gevoel heeft dat de ander ook grote emotionele nabijheid voelt. Ook wat betreft bewondering, vertrouwen en respect zal er gekeken worden of er sprake is van wederkerigheid van deze positieve gevoelens (Bengtson & Roberts, 1991).

2.2 Spanningen

De ouder-kind relatie kan naast positieve ondersteunende interactie, ook voor een gevoel van irritatie, spanning en ambivalentie zorgen. Birditt et al (2009) onderzoeken of spanningen gerelateerd zijn aan de kwaliteit van de relatie, waarbij zij relatiekwaliteit omschrijven als ambivalentie en affectieve solidariteit. Wanneer Birditt et al (2009) over spanningen spreken kunnen deze spanningen variëren van irritatie tot het hebben van conflict. Spanningen in een relatie reflecteren het gedrag van een persoon uit de relatie of de interactie tussen de personen (Fingerman, 1996). Birditt et al (2009) onderscheiden deze twee vormen van spanning, namelijk relatiespanningen en individuele spanningen. Ook Bengtson et al (2002) nemen conflict mee in hun solidariteitsmodel. Zij zien conflict echter als een onafhankelijke dimensie, die ook naast solidariteit een rol kan spelen. Volgens hen zijn solidariteit

en conflict niet elkaars tegengestelden, maar kunnen zowel conflict als solidariteit een rol spelen in de ouder-kind relatie (Bengtson et al, 2002).

2.2.1 Individuele spanningen en relatiespanningen

Individuele spanningen wijzen naar het gedrag van een van de twee personen en gaan vaak over onafhankelijkheid. Deze spanningen gaan over een baan of opleiding, financiën, huishouding, leefstijl of gezondheid (Birditt et al, 2009).

Relatiespanning gaat over de interactie tussen de ouder en het kind en bestrijkt kwesties die te maken hebben met emotionele nabijheid en cohesie of het gebrek daaraan. Deze relatiespanningen bestaan uit ongevraagd advies, onenigheid over bepaalde onderwerpen, contactfrequentie, persoonlijkheidsverschillen en relatieproblemen die zich in het verleden hebben voorgedaan.

Ook in het onderzoek naar de relatie tussen volwassen kind en inwonende ouder wil ik spanningen onderzoeken. Conflict, dat geen relatie toont met de dimensies associatieve, structurele, functionele, normatieve en consensuele solidariteit van het solidariteitsmodel van Bengtson blijkt juist wel sterk aanwezig te zijn, ook als de mate van affectieve solidariteit hoog is (Silverstein et al, 2010). Affectieve solidariteit en conflict staan in relatie met elkaar en er kan dan ook verwacht worden dat wanneer er een grote mate van affectieve solidariteit tussen de ouder en het kind aanwezig is, er ook spanningen aanwezig zijn.

2.3 Ambivalentie

Omdat in een familierelatie zowel sprake kan zijn van solidariteit als van spanningen werd het begrip ambivalentie geïntroduceerd door Luescher & Pillemer (1998) waarbij zij ambivalentie omschreven als 'tegenstellingen in de relatie tussen ouders en volwassen kinderen die niet verzoend kunnen worden (Luescher & Pillemer, 1998, p. 418). Er zou gezegd kunnen worden dat er ambivalentie is wanneer positieve aspecten van een relatie bestaan in de aanwezigheid van negatieve aspecten. Kortom, met ambivalentie wordt bedoeld dat je zowel positieve als negatieve gevoelens hebt over dezelfde relatie (Birditt et al, 2009). Wanneer ouders zowel hechte emotionele relaties hebben met hun kinderen, maar ook conflict ervaren kan dit gezien worden als ambivalentie. Deze ambivalentie is een weerspiegeling van de dilemma's die we in hechte relaties tegenkomen. Zo is er bij affectieve solidariteit sprake van een tegenstelling tussen intimiteit en afstand.

Ambivalentie is een goede aanvulling, naast solidariteit en conflict, om familierelaties te begrijpen (Bengtson, 2002). Wanneer er zowel conflictgevoelens als affectieve solidariteit over een relatie aanwezig zijn, kan er ambivalentie verwacht worden. Deze ambivalentie kan op verschillende manieren gemeten worden, namelijk door de respondent direct te vragen naar gemixte gevoelens over een persoon of door, indirect, te vragen naar zowel affectieve als conflictgevoelens over een persoon (Lendon, Silverstein & Giarusso, 2014). Dit laatstgenoemde zal toegepast worden in dit onderzoek. Ik zal verder in dit onderzoek en in mijn conceptueel model alleen de concepten affectieve solidariteit en conflict benoemen als onderdeel van de kwaliteit van de relatie. Wanneer deze dimensies beiden aanwezig zijn, is er sprake van ambivalentie.

De verschillende dimensies van de kwaliteit van de relatie zijn aan elkaar gerelateerd. Wanneer er sprake is van een hoge mate van affectieve solidariteit wordt er ook conflict verwacht. Juist wanneer er sprake is van solidariteit, zoals bij het zorgen voor een oudere, ontstaat conflict (Galen & Dykstra, 2006; Silverstein et al, 2010). Daarentegen zorgt conflict ook voor een negatievere affectieve solidariteit (Bengtson, 2002).

2.3 Afhankelijkheid

De afhankelijke variabele in dit onderzoek is de kwaliteit van de relatie, die hierboven is omschreven als affectieve solidariteit en spanningen. De onafhankelijke variabele van dit onderzoek is de afhankelijkheid vanuit de inwonende ouder. Het volwassen kind kan verschillende vormen van steun bieden aan de ouder, waar de ouder afhankelijk van is. Zo kunnen financiële, praktische en sociaal-emotionele steun worden onderscheiden (Vanderleyden & Callens, 2012) Omdat er een zorgrelatie tussen de ouder en het kind is, is er sprake van fysieke afhankelijkheid vanuit de ouder. Maar, ook financiële en sociaal-emotionele afhankelijkheid kunnen een rol spelen. In mijn onderzoek zal ik de invloed van deze drie vormen van afhankelijkheid op de kwaliteit van de relatie onderzoeken. Het gaat in mijn onderzoek over het gevoel van afhankelijkheid vanuit de ouder. Doordat het volwassen kind veel voor de ouder moet doen kan de ouder zich afhankelijk voelen en zijn autonomie kwijtraken (Silverstein, Chen and Heller, 1996).

2.3.1 Fysieke afhankelijkheid

Zoals in de inleiding beschreven staat zijn gezondheidsproblemen één van de grootste redenen om bij elkaar in huis te gaan wonen (Choi, 2003). Er is dus vaak sprake van een hulpbehoevende ouder die zorg nodig heeft. Ook in dit onderzoek zal ik mij richten op inwonende ouders en hun volwassen kinderen waarbij er sprake is van een zorgrelatie. Deze zorgrelatie betekent dat er sprake is van een asymmetrische relatie wat betreft het verlenen van instrumentele steun (Lenden, Silverstein & Giarusso, 2014). De uitwisselingstheorie zegt dat mensen streven naar zo laag mogelijke kosten en zo hoog mogelijke opbrengsten in interactie met anderen. Deze benadering zegt ook dat mensen verwachten dat wat zij geven aan een ander ook terug zullen krijgen. In niet-familiaire relaties eindigt de relatie snel wanneer er geen wederkerigheid is. Wanneer er sprake is van een familierelatie zal dit niet gebeuren, maar kan conflict worden verwacht (Suitor & Pillemer, 1988). Zo concluderen Aquilino & Supple (1991) in hun onderzoek naar de relatie tussen ouder en volwassen kind wanneer het kind nog thuis woont, dat een toenemende afhankelijkheid van het kind zorgt voor meer conflict tussen de ouder en het kind. In deze masterthesis zal er gekeken worden naar dit wederkerigheidsprincipe wanneer er sprake is van afhankelijkheid vanuit de ouder. De inwonende ouder heeft steun nodig, en kan zelf minder instrumentele steun geven. Dit wederkerigheidsprincipe zegt ook dat de steun die ouders aan kinderen geven een investering voor de toekomst is. Zij zullen deze steun later, wanneer het nodig is, ook krijgen van hun kinderen (Leopold & Raab, 2013).

In het voorgaande wordt besproken wat deze instrumentele steun kan betekenen voor de relatie. Het gaat hierbij om fysieke afhankelijkheid vanuit de ouder. Deze fysieke afhankelijkheid kan opgedeeld worden in afhankelijkheid wat betreft persoonlijke activiteiten en afhankelijkheid wat betreft instrumentele activiteiten. In het algemeen kan het geven van zorg zich voordoen op drie gebieden, namelijk in dagelijkse activiteiten, instrumentele activiteiten en door het geven van sociale emotionele steun (Kruijswijk, Da Roit & Hoogenboom, 2014). De zogenoemde ADL beperkingen wijzen op beperkingen die ondervonden worden in algemene dagelijkse levensverrichtingen. ADL kan onderverdeeld worden in P-ADL, persoonlijke activiteiten en I-ADL, instrumentele activiteiten (Weening & Greef, 2007; Sonn, 1997). In mijn onderzoek zal ik het gevoel van fysieke afhankelijkheid onderzoeken door te kijken naar de beperkingen die men ondervindt in zowel de persoonlijke

activiteiten als in de instrumentele activiteiten. Niet alleen de persoonlijke activiteiten, maar ook de instrumentele activiteiten kunnen een rol spelen bij de afhankelijkheid van inwonende ouders.

Allereerst wil ik kijken wat de invloed van deze fysieke afhankelijkheid is op de affectieve solidariteit en spanningen. Het gaat hierbij om mensen die hulp nodig hebben bij dagelijkse activiteiten (Weening & Greef, 2007).

2.3.1.1 Instrumentele activiteiten

Zoals hierboven aangegeven kunnen we de algemene dagelijkse levensverrichtingen opdelen in zowel instrumentele activiteiten (I-ADL) als persoonlijke activiteiten (P-ADL). Onder deze eerstgenoemde activiteiten vallen de activiteiten schoonmaken, boodschappen doen, vervoer en koken. Met vervoer wordt het verplaatsen buiten het huis bedoeld (Weening & Greef, 2007). Wanneer de fysieke toestand van de ouder verslechtert en het kind meer instrumentele steun gaat verlenen, geven de kinderen aan dat de relatiekwaliteit minder is geworden. Ook is het zo dat wanneer de situatie van de ouder verbetert, volwassen kinderen een positieve relatiekwaliteit ervaren (Kaufman & Uhlenberg, 2015). Over de invloed van specifieke vormen (schoonmaken, boodschappen doen, vervoer en koken) van fysieke afhankelijkheid is niets bekend in de literatuur. Het krijgen van steun van kinderen kan voor positieve gevoelens van nabijheid zorgen, maar wanneer dit doorslaat naar afhankelijkheid kan dit ook voor negatieve gevoelens van conflict doorslaan (Dykstra & Schenk, 2010).

De afhankelijkheid van de ouder staat volgens Lendon, Silverstein & Giarusso (2014) in relatie tot ambivalentie. Wanneer er sprake is van afhankelijkheid binnen een relatie, doordat er zorg en steun gegeven wordt, is er meer sprake van ambivalentie in de relatie (Lendon, Silverstein & Giarusso, 2014). Ook Wilson et al (2003) concluderen dat de ambivalentie groter is wanneer kinderen instrumentele steun aan ouders geven. Er wordt dan ook verwacht dat de afhankelijkheid van de inwonende ouder een positief effect heeft op zowel de affectieve solidariteit als op de mate van spanningen en dus zorgt voor een slechtere kwaliteit van de relatie.

2.3.1.2 Persoonlijke activiteiten

De persoonlijke activiteiten (P-ADL) vormen ook een onderdeel van de dagelijkse levensverrichtingen. Met deze activiteiten wordt de persoonlijke verzorging bedoeld en ze omvatten toiletgang, contingentie, transfer, eten, baden en aankleden. Met transfer wordt het verplaatsen van de persoon binnen het huis bedoeld. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om het zelf naar bed gaan (Weening & Greef, 2007). Ook over de invloed van deze afhankelijkheid wat betreft de genoemde specifieke persoonlijke activiteiten op de kwaliteit van de relatie is geen literatuur bekend. Wel wordt er, vanwege het hierboven genoemde, ook wat betreft deze persoonlijke activiteiten verwacht dat een toegenomen afhankelijkheid van de ouder zorgt voor een slechtere kwaliteit van de relatie.

2.3.2 Sociaal- emotionele afhankelijkheid

Kruijswijk, da Roit & Hoogenboom (2014) noemen in hun artikel niet alleen steun bij dagelijkse activiteiten en instrumentele steun, maar ook sociale en emotionele steun (SEA) die geboden wordt door familieleden. Deze hulp kan geboden worden door bijvoorbeeld op bezoek te gaan of een praatje te maken met de ouder. Vooral vrouwen houden zich bezig met deze SEA activiteiten. (Kruijswijk, da Roit & Hoogenboom, 2014). Deze sociaal-emotionele afhankelijkheid hangt af van bijvoorbeeld andere sociale contacten die de ouder nog heeft. Deze sociaal emotionele activiteiten kunnen we opdelen in advies geven, aanmoediging en emotionele steun (Kahn, McGhill & Bianchi, 2011).

2.3.2.1 Advies geven, aanmoediging & emotionele steun

De ouder kind relatie is in veel gevallen een zogenoemde gehechtheidsrelatie. Dit betekent dat een persoon in de relatie de sterkere en wijzere is waar de ander in tijden van stress een beroep op kan doen. In de ouder kind relatie is de ouder eerst vaak de sterkere en wijzere persoon. Later worden de ouder en kind meer gelijk aan elkaar en is er een balans in deze relatie. Wanneer de ouder bejaard wordt en het kind zo rond de veertig jaar is, kan deze relatie verder doorslaan waarin het kind de sterkere en wijzere persoon is en de ouder advies en emotionele steun nodig heeft (Merz, 2010). In de studie van Merz, Cosodine & Schulz, (2015) wordt gevonden dat wanneer de ouder afhankelijk is van het volwassen kind wat betreft advies en emotionele steun, het welzijn van de ouder beter is wanneer er een betere relatiekwaliteit is. Wanneer de relatiekwaliteit hoog is, wordt er beter omgegaan met

deze afhankelijkheid. De kwaliteit van de relatie voordat de ouder afhankelijk was van het kind wat betreft het krijgen van advies en emotionele steun is hierbij dus erg van belang. Er wordt verwacht dat wanneer er voor deze afhankelijk sprake was van een hoge relatiekwaliteit, deze hoge relatiekwaliteit ook stand zal houden.

Het geven van teveel sociale steun, zoals advies geven, aanmoediging en emotionele steun kan voor positieve gevoelens zorgen, maar ook voor verstikkende gevoelens. Zo kan teveel sociale steun bijvoorbeeld als betuttelend of vernederend ervaren worden waardoor er spanningen en conflicten ontstaan (Silverstein, Xuan Chen & Heller, 1996). Er wordt dan ook verwacht dat wanneer er met mate sociaal-emotionele steun geboden wordt dit voor positieve gevoelens zorgt maar wanneer het kind doorslaat in het geven van sociaal-emotionele steun, dit een positief effect heeft op de spanningen en dus zorgt voor een lagere kwaliteit van de relatie.

2.3.3 Financiële afhankelijkheid

De laatstgenoemde vorm van afhankelijkheid is de financiële afhankelijkheid. Een veel genoemde reden voor het samenwonen van oudere ouder met volwassen kind zijn economische problemen (Choi, 2003; Robila, 2004). Deze onderzoeken richten zich echter op respectievelijk de Verenigde Staten en landen in Oost Europa. Ook andere onderzoeken waarin deze economische problemen genoemd worden richten zich niet op Nederland. Er wordt verder gevonden dat het samenwonen voornamelijk door de economische problemen van het volwassen kind komt in plaats van de economische situatie van de ouder (Choi, 2003). Er is uit de literatuur niet bekend of er sprake is van financiële afhankelijkheid vanuit de ouder in Nederland.. Wanneer er sprake is van het bieden van financiële steun door de ouder aan het kind, ook wanneer deze hulp wederzijds is, zorgt dit voor een lagere relatiekwaliteit (Schwarz, 2005). Er wordt dan ook verwacht dat de financiële afhankelijkheid vanuit de ouder een negatieve invloed zal hebben op de kwaliteit van de relatie tussen de ouder en het kind.

2.4 Socio-demografische factoren

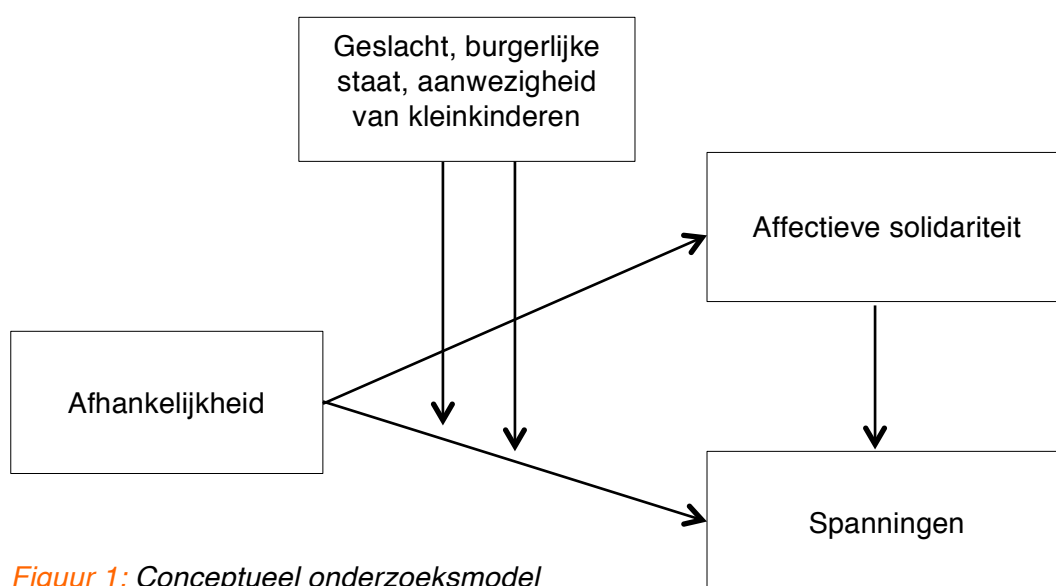
Ik zal mij nu richten op de socio- demografische factoren die de kwaliteit van de ouder-kind relatie kunnen beïnvloeden, dat wil zeggen groter of kleiner kunnen maken. In de literatuur komen verschillende factoren naar voren die de mate van affectieve solidariteit, ambivalentie en spanningen kunnen beïnvloeden.

Zo heeft de leeftijd van zowel de ouder als het kind invloed op de relatie tussen ouder en kind. Wanneer zowel het kind als de ouder een hogere leeftijd heeft, is er minder sprake van spanningen en is er een positievere interactie tussen ouder en kind (Aquilino & Supple, 1991). Ook het geslacht van zowel de ouder als het kind hebben invloed op de relatie. Zo omschrijven Rossi & Rossi (1990) dat kinderen een intiemere relatie met hun moeder dan met hun vader hebben. Ook dochters hebben een intiemere relatie met hun ouders dan zonen. Vrouwen onderhouden vaker het contact en zijn intensiever bezig met het onderhouden van de familieband (Birditt et al, 2009). Ook zorgt het hebben van dezelfde burgerlijke staat voor minder conflict in de ouder-kind relatie (Suitor & Pillemer, 1988). Ouders ervaren de relatie als minder prettig wanneer er niet alleen kinderen, maar ook kleinkinderen in het huis wonen (Aquilino & Supple, 1992). Silverstein en Cong (2006) concluderen in hun onderzoek daarentegen dat kleinkinderen voor een beter emotioneel welzijn van de ouder zorgen.

Deze socio- demografische factoren hebben invloed op de kwaliteit van de relatie. Aangezien ik mij in mijn onderzoek zal richten op inwonende ouders en volwassen kinderen waarbij sprake is van een zorgrelatie, zal de leeftijd waarschijnlijk relatief hoog liggen. De leeftijd speelt voornamelijk een rol wanneer het kind nog niet volledig volwassen is, waarbij onder volledig volwassen het hebben van een gezin, een voltijd baan en getrouwd zijn wordt verstaan (Aquilino & Supple, 1992). In mijn onderzoek zullen de kinderen al wel volledig volwassen zijn, aangezien er gekeken wordt naar ouderen en volwassen kinderen die opnieuw bij elkaar gaan wonen omdat er behoefte is aan zorg. Er wordt verwacht dat de leeftijd geen rol zal spelen. Wel zal het geslacht een rol spelen in deze situatie. Wanneer er sprake is van een ouder die bij een zoon inwoont, of een vader die bij een kind inwoont wordt er een minder sterke affectieve relatie verwacht. Ook de burgerlijke staat van de ouder en het kind kunnen een rol spelen bij de ouder en het inwonende kind. Zo kan er verwacht worden dat een alleenstaande ouder die bij een alleenstaand kind inwoont een positievere relatie met het kind heeft dan een alleenstaande ouder die bij een getrouwd kind inwoont. Burgerlijke staat, het geslacht en de aanwezigheid van kleinkinderen kunnen als moderator worden gezien. In mijn onderzoek zal ook gekeken worden naar de rol van deze socio-demografische factoren.

3. Vraagstelling van het empirisch onderzoek

Concluderend vanuit de theoretische verkenning kunnen we stellen dat de kwaliteit van de relatie onderzocht wordt door middel van de affectieve solidariteit en spanningen. Deze affectieve solidariteit zal onderzocht worden door te kijken naar zowel een gevoel van verbondenheid en nabijheid als ook naar de wederkerigheid van deze positieve gevoelens. Het gevoel van verbondenheid en nabijheid zal onderzocht worden door middel van de concepten emotionele nabijheid, bewondering, vertrouwen en respect tussen de ouder en het kind. De spanningen zullen onderscheiden worden in individuele spanningen en relatiespanningen. Deze eerstgenoemde spanningen gaan over het gedrag van een persoon binnen de relatie, de laatstgenoemde vorm van spanningen richt zich op de interactie tussen de personen binnen de relatie. In dit onderzoek zal gekeken worden naar de invloed van de afhankelijkheid van de ouder op de kwaliteit van de relatie. Ook de afhankelijkheid is besproken in dit theoretisch kader. Deze afhankelijkheid wordt onderscheiden door te kijken naar zowel de fysieke, sociaal-emotionele en financiële afhankelijkheid. Behalve dat er verwacht wordt dat de afhankelijkheid invloed heeft op zowel de affectieve solidariteit als op de spanningen en dat de socio- demografische factoren geslacht, burgerlijke staat en de aanwezigheid van kleinkinderen invloed op deze relatie hebben, wordt er ook verwacht dat de affectieve solidariteit invloed op de spanningen op elkaar hebben. In het onderstaande model is hetgeen hierboven besproken is weergegeven.

Figuur 1: Conceptueel onderzoeksmodel

In het theoretische kader heb ik de kwaliteit van de relatie omschreven als affectieve solidariteit en spanningen. Deze concepten zijn de afhankelijke variabelen van mijn onderzoek. In het onderzoek zal ik de afhankelijkheid als onafhankelijke variabele gebruiken om de kwaliteit van de relatie te onderzoeken. De onderstaande onderzoeksvraag zal in mijn masterthesis beantwoord worden:

In hoeverre heeft de fysieke, sociaal-emotionele en financiële afhankelijkheid invloed op de affectieve solidariteit en spanningen tussen volwassen kind en inwonende ouder en welke rol spelen sociaal-demografische factoren daarbij?

Subvragen:

1. In hoeverre heeft de fysieke afhankelijkheid invloed op de affectieve solidariteit tussen volwassen kind en inwonende ouder?
2. In hoeverre heeft de sociaal-emotionele afhankelijkheid invloed op de affectieve solidariteit tussen volwassen kind en inwonende ouder?
3. In hoeverre heeft de financiële afhankelijkheid invloed op de affectieve solidariteit tussen volwassen kind en inwonende ouder?
4. In hoeverre heeft de fysieke afhankelijkheid invloed op spanningen tussen volwassen kind en inwonende ouder?
5. In hoeverre heeft de sociaal-emotionele afhankelijkheid invloed op spanningen tussen volwassen kind en inwonende ouder?
6. In hoeverre heeft de financiële afhankelijkheid invloed op spanningen tussen volwassen kind en inwonende ouder?
7. Welke invloed hebben de sociaal-demografische factoren op de relatie tussen de afhankelijkheid en de kwaliteit van de relatie tussen volwassen kind en inwonende ouder?

4. Onderzoeksopzet

4.1 Onderzoeksmethode

In dit hoofdstuk zal de onderzoeksmethode uiteengezet worden. Er is gebruik gemaakt van de kwalitatieve onderzoeksmethode. Er zijn interviews afgenomen om data te verzamelen en de analyse is gedaan door axiaal coderen door middel van het programma Nvivo 10.

Allereerst is er een keuze gemaakt tussen het doen van kwantitatief of kwalitatief onderzoek. Het doel van kwalitatief onderzoek is het beschrijven en verklaren van sociale verschijnselen vanuit het perspectief dat mensen eraan geven (Boeije, 2010). Het inzichtelijk maken van interacties tussen het kind en de inwonende ouder is in dit onderzoek van belang. Ook is het bij kwalitatief onderzoek mogelijk voor de respondenten om hun mening en voorbeelden te geven, terwijl ze daar bij bijvoorbeeld een survey in beperkt worden (Boeije, 2010). Verder hebben we in dit onderzoek te maken met een kwetsbare groep ouderen. Deze groep ouderen die bij hun kinderen inwonen is al op leeftijd en het zal dan soms moeilijk zijn voor de ouderen om een vragenlijst in te vullen. Het afnemen van interviews is een methode die beter past bij deze kwetsbare onderzoeksgroep. De invloed van de afhankelijkheid van de ouder op de relatie tussen volwassen kind en inwonende ouder is nog niet eerder onderzocht. Hierdoor zal het een explorierend onderzoek zijn. De kwalitatieve onderzoeksmethode past goed bij het doen van explorierend onderzoek (Boeije, 2010). Uit het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat er gekozen wordt voor een kwalitatieve onderzoeksmethode, voornamelijk omdat we te maken hebben met een groep kwetsbare ouderen.

Voor de data verzameling is gebruik gemaakt van theorie- gestuurde interviews die afgenomen zijn aan de hand van een topiclijst (Bijlage 1 en 2). Er is een topiclijst voor het kind en een topiclijst voor de inwonende ouder. Allereerst heb ik een pilotinterview afgenomen. Dit pilotinterview heb ik niet afgenomen bij 'echte' respondenten, gezien het beperkt aantal respondenten. Ik heb dit pilotinterview afgenomen bij een bekende en haar hulpbehoevende vader waar zij zorg aan verleent. Zij wonen echter niet bij elkaar in huis. Na dit interview heb ik een aantal dingen aangepast aan de topiclijst. Zo heb ik de topiclijst uitgebreid zodat er geen

onderwerpen vergeten kunnen worden. Ik heb alle vormen van afhankelijkheid die invloed kunnen hebben op affectieve solidariteit en spanningen uitgesplitst. Verder heb ik een aantal korte vragen opgesteld over de verschillende onderwerpen die vallen onder affectieve solidariteit en spanning. Deze kunnen eventueel gesteld worden wanneer het gesprek stil valt en de onderwerpen niet 'vanzelf' ter sprake komen.

4.1.1 Respondenten

Ik zal in totaal 10 koppels en 20 respondenten interviewen. Voor mijn onderzoek zal ik interviews afnemen bij zowel de ouder als bij het volwassen kind waar de ouder bij in huis woont. Door alleen de ouder of alleen het volwassen kind te interviewen kan er een vertekend beeld ontstaan over de relatie, omdat de ouder en het kind anders tegen deze relatie aankijken (Suiter & Pillemer, 1988). Het is juist interessant te kijken naar de verschillende ideeën die ouders en volwassen kinderen hebben over deze relatie. De ouder en het volwassen kind moeten opnieuw bij elkaar in huis zijn gaan wonen, en moeten dus ook enige tijd apart hebben gewoond. Het kan zijn dat de ouder bij het kind in huis is gaan wonen, dat het kind bij de ouder in huis is gaan wonen of dat ouder en kind samen in een nieuw huis zijn gaan wonen. De ouder en het kind hoeven niet letterlijk bij elkaar in huis te wonen, er kan ook sprake zijn van een eigen woonkamer en voordeur, maar de huizen moeten wel met elkaar verbonden zijn. Doordat er behoefte was aan zorg vanuit de ouder is er voor gekozen om samen te gaan wonen, er moet dus sprake zijn van een zorgrelatie. Ik zal in mijn onderzoek het eigen kind van de ouder interviewen en zo dus de bloedlijn volgen. Ik wil mij richten op het eigen kind, zodat er ook echt sprake is van een familierelatie. De ouderen die ik zal interviewen moeten al enige tijd bij het kind in huis wonen. Dit is nodig omdat er hierdoor vragen beantwoord kunnen worden over het samenwonen tussen ouder en kind en de eventuele veranderingen die plaatsgevonden hebben. Wanneer de ouder en het kind pas net bij elkaar zijn gaan wonen, is het lastig iets te zeggen over deze verandering. De leeftijd van de ouder is niet van belang, maar er moet wel een zorgrelatie tussen de ouder en het kind zijn. Ook moet de ouder psychisch gezond en goed aanspreekbaar zijn. Wanneer dit niet het geval is, kan de respondent geen betrouwbare antwoorden geven en kunnen er geen interviews afgenomen worden.

4.3 Context

Ik zal mijn onderzoek uitvoeren onder inwonende ouders en hun volwassen kinderen die woonachtig zijn in de gemeente Barneveld. Ik heb voor deze gemeente gekozen vanwege praktische overwegingen. Ik kan namelijk via mijn contactpersoon van de organisatie Welzijn Barneveld respondenten werven voor mijn onderzoek. Zij is coördinator van het Steunpunt Mantelzorg, waardoor ze toegang heeft tot eventuele respondenten. Doordat er voor deze gemeente wordt gekozen, treedt er ook een beperking in het onderzoek op. Deze gemeente is namelijk niet representatief voor de rest van Nederland. Zo is de Gelderse gemeente Barneveld met zijn 55.000 inwoners traditioneler dan de rest van Nederland. Het heeft in vergelijking met de rest van Nederland een groot plattelandsgebied, er zijn meer mensen getrouwd, de huishoudens zijn groter en vrouwen werken minder (Barneveld in Cijfers, 2014). Ook is de gemeente Barneveld geloviger dan de rest van Nederland. Barneveld ligt op de zogenoemde 'biblebelt'. In Barneveld is meer dan 70 % van de inwoners lid van een kerk en bezoekt meer dan de helft van de inwoners een kerkdienst (CBS, 2014). Dit in tegenstelling tot 56% van de Nederlanders die lid is van een kerkelijke gezindte en 25% procent die een kerkdienst bezoeken (CBS, 2014). Binnen de christelijke Doordat de gemeente traditioneler en geloviger is, wordt er ook verwacht dat er meer voor ouders gezorgd wordt dan in de rest van Nederland (Vandevelde, 2003).

4.4 Ethiek

Ik ben mij bewust van de ethische kant van dit onderzoek. Ik zal te maken hebben met een groep kwetsbare ouderen, waarbij sprake is van een zorgrelatie tussen het kind en de ouder. Ik zal gevoelige onderwerpen aansnijden in de interviews die ik af zal nemen. Er zal gevraagd worden naar de relatie met het kind of de ouder. Ik zal hier zorgvuldig mee omgaan. Ook zal ik zorgvuldig met de verworven informatie omgaan.

Voor het werven van mijn respondenten heeft mijn tussenpersoon van Welzijn Barneveld de respondenten eerst benaderd. Vervolgens heb ik de respondenten opgebeld om hen te informeren en te controleren of er inderdaad sprake is van een inwonende ouder en of de respondenten aan de criteria voldoen. Ik heb in dit telefoongesprek aangegeven waarom dit onderzoek ook belangrijk voor hen kan zijn, Ik heb toestemming gevraagd aan beide respondenten, dus zowel aan de inwonende ouder als het kind. In mijn interviews heb ik aangegeven dat de respondent op elk

moment van het interview kan stoppen en dat men geen antwoord hoeft te geven wanneer men dit niet wil. Verder heb ik de respondent verzekerd van anonimiteit, zowel tegenover de ouder of het kind als in het verslag. Ook heb ik de respondent gevraagd of hij of zij het uiteindelijke verslag wil ontvangen.

4.5 Methode van analyse

Allereerst zijn de afgenomen interviews getranscribeerd. Vervolgens is de data gecodeerd door middel van het programma Nvivo10 (Boeije, 2010). De oorspronkelijke codeboom is gelijk aan de topiclijsten die gebruikt zijn bij de interviews (bijlage 3). Deze codeboom is echter verder uitgebreid, aangepast en aangevuld op basis van nieuwe data die is verzameld in de interviews. Zo bleek de rol van andere familieleden belangrijk te zijn. Ook bleek het vragen van hulp een belangrijk onderwerp te zijn. Verder zijn de codes 'praktische zaken' en 'sociaal' toegevoegd bij de afhankelijkheid vanuit de ouder. De ouder bleek niet alleen wat betreft instrumentele en persoonlijke activiteiten afhankelijk te zijn, maar ook andere praktische zaken spelen een rol. Ook is onder het kopje spanningen 'spanning met andere huisgenoten' toegevoegd. Verder is ook het kopje 'invloed van de affectieve solidariteit op spanningen' aan de codeboom toegevoegd. Al deze onderwerpen zullen aan bod komen in het resultatenhoofdstuk. Vervolgens is er axiaal gecodeerd. Dat wil zeggen dat er codes zijn bijgesteld of weggehaald. Om dit te doen is gekeken naar de beantwoording van de onderzoeksvraag. Er moet immers een duidelijk verband tussen de codes en de beantwoording van de onderzoeksvraag zijn (Boeije, 2010). Hieruit is de uiteindelijke codeboom ontstaan, die de basis vormt voor de resultaten (Bijlage 4).

4.2 Operationalisering

4.2.1 Afhankelijkheid

4.2.1.1 Fysieke afhankelijkheid

Om de fysieke afhankelijkheid te onderzoeken zal gekeken worden naar de algemene dagelijkse beperkingen en in hoeverre de ouder afhankelijk is van het kind. Deze beperkingen zijn op te delen in persoonlijke en instrumentele activiteiten. De eerste groep, P-ADL, richt zich op de persoonlijke activiteiten. Het gaat er hierbij om in hoeverre de inwonende ouder zichzelf kan verzorgen en in welke mate de ouder bij deze verzorging afhankelijk is van het kind. De persoonlijke activiteiten zijn toiletgang, contingentie, transfer (binnen huis), eten, baden en aankleden.

Behalve deze persoonlijke activiteiten kan er ook afhankelijkheid zijn wat betreft instrumentele dagelijkse activiteiten (I-ADL). De instrumentele activiteiten bestaan uit schoonmaken, boodschappen doen, vervoer en koken (Weening & Greef, 2007). Er zal gevraagd worden naar de afhankelijkheid wat betreft deze persoonlijke en instrumentele activiteiten. Het gaat hierbij om het gevoel van afhankelijkheid dat de ouder ervaart. Zo kan ik erachter komen welke van deze activiteiten de respondent zelfstandig uit kan voeren en bij welke activiteiten de inwonende ouder afhankelijk is van het kind. Allereerst zal ik vragen aan zowel de ouder als het kind welke hulp de inwonende ouder nodig heeft en welke hulp de ouder specifiek van het kind nodig heeft en krijgt. Uiteindelijk zullen alle tien de activiteiten aan bod komen.

4.2.1.2 Sociaal-emotionele afhankelijkheid

Ik zal ook de sociaal emotionele afhankelijkheid onderzoeken. Deze sociaal-emotionele steun kan bijvoorbeeld verleend worden door op bezoek te gaan een gezellig praatje te maken met de ouder en door de ouder aandacht te geven (Kruijswijk, da Roit & Hoogenboom, 2014; Vanderleyden, 2012). De sociaal-emotionele afhankelijkheid bestaat uit het geven van advies, aanmoediging en emotionele steun. Ik zal de respondenten vragen in hoeverre de ouder afhankelijk is van het kind wat betreft het krijgen van advies, aanmoediging en emotionele steun. Zo zal ik vragen naar eventuele andere sociale contacten die de ouder nog heeft en naar het advies en de hulp die de ouder van het kind vraagt.

Ik zal de ouder en het kind vragen in hoeverre de inwonende ouder behoefte heeft aan emotionele steun, een luisterend oor, advies en een bemoediging (Vanderleyden & Callens, 2012). Ook zal ik vragen in hoeverre het kind de ouder moet aanmoedigen om dingen te doen.

4.2.1.3 Financiële afhankelijkheid

Aangezien ik ook de invloed van de financiële afhankelijkheid op de kwaliteit van de relatie zal onderzoeken zal ik de respondenten ook vragen stellen over eventuele financiële afhankelijkheid. Ik zal de respondenten vragen hoe zij het samenwonen financieel geregeld hebben. Hebben zij hier bijvoorbeeld afspraken over gemaakt, betaalt de ouder een vast bedrag per maand? Zo kan ik erachter komen of de ouder eventueel financieel afhankelijk is van het kind. Wanneer dit het geval is zal ik ook vragen naar de invloed hiervan op de kwaliteit van de relatie.

4.2.2 Affectieve solidariteit

Zoals in het theoretische kader beschreven wordt met *affectieve solidariteit* zowel een gevoel van verbondenheid en nabijheid bedoeld, als ook wederkerigheid qua gevoelens. Met de vier concepten emotionele nabijheid, bewondering en het vertrouwen en respect tussen de ouder en het kind zal ik het gevoel van verbondenheid en nabijheid onderzoeken (Silverstein, Cong & Li, 2006; Birditt et al, 2009, Schwarz et al, 2005). Bij de wederkerigheid van gevoelens gaat het erom of de respondent ook positieve gevoelens vanuit de ander (bij dit onderzoek de ouder of het kind) ervaart. Ik zal in mijn onderzoek de kwaliteit van de relatie onder andere onderzoeken door middel van het stellen van vragen over deze affectieve solidariteit. Om de emotionele nabijheid te onderzoeken wordt er gekeken naar de nabijheid en intimiteit tussen ouder en kind. Hierbij kunnen vragen worden gesteld zoals: 'hoe sterk voelt u zich verbonden met uw kind?', 'in hoeverre heeft u het gevoel dat uw kind naar u luistert wanneer u wilt praten over uw gevoelens en problemen?', 'in hoeverre vertel je je ouder/kind dat wat op je hart ligt?' en 'over het algemeen, hoe goed kent u uw kind en hoe goed kunt u met elkaar opschieten? (Silverstein, Cong & Li, 2006; Schwarz et al, 2005). Met bewondering gaat het om de bewondering die de ouder en het kind voor elkaar hebben. Hierbij kan bijvoorbeeld gevraagd worden: 'hoe vaak laat je kind weten dat hij of zij bewondering voor je heeft? (Schwarz et al, 2005). Bij vertrouwen gaat het erom in hoeverre de ouder of het kind de ander vertrouwt. Met respect wordt gekeken hoeveel respect de ouder of het kind voor de ander heeft (Bengtson & Roberts, 1991).

4.2.3 Spanningen

Spanningen kunnen, zoals eerder aangegeven, onderscheiden worden als individuele spanningen en relatiespanningen. Ook ik zal een onderscheid maken in deze twee vormen van spanningen. Individuele spanningen gaan over baan of opleiding, financiën, huishouding, leefstijl en gezondheid. Deze onderwerpen richten zich op het gedrag van een persoon en spanningen die hieruit ontstaan.

Relatiespanningen daarentegen gaan over de interactie tussen de ouder en het kind en omvatten onderwerpen die te maken hebben met emotionele nabijheid of het gebrek daaraan. Deze relatiespanningen omvatten ongevraagd advies, onenigheid over verschillende onderwerpen, contactfrequentie, persoonlijkheidsverschillen, het opvoeden van eventuele kinderen en relatieproblemen die zich in het verleden hebben voorgedaan (Birditt et al, 2009). Er zal aan zowel de ouder als het kind gevraagd worden naar eventuele spanningen die bestaan over deze onderwerpen en situaties. Met spanningen wordt bedoeld dat tenminste een persoon zich lastig gevallen voelt, ook wanneer die persoon het niet zegt (Suiter & Pillemer, 1988; Birditt et al, 2009). Er zal zowel bij de ouders als bij de kinderen gevraagd worden naar deze spanningen, zodat er een zo realistisch mogelijk beeld ontstaat.

In mijn onderzoek zal ik kijken naar de invloed van de mate van afhankelijkheid van de ouder op de affectieve solidariteit en spanningen. Behalve dat ik deze mate van afhankelijkheid, affectieve solidariteit en spanningen zal onderzoeken, zal ik mij dus ook richten op de invloed van deze afhankelijkheid. Ik zal vragen stellen over eventuele veranderingen die plaats hebben gevonden in de mate van afhankelijkheid en de mate van affectieve solidariteit en spanningen. Zo kan ik er achter komen of deze afhankelijkheid invloed heeft op de affectieve solidariteit en spanningen.

Wanneer er in het interview iets gezegd wordt over irritaties kan ik dit koppelen aan de genoemde afhankelijkheid van de ouder en hier vervolgens vragen over stellen aan de respondent. Een voorbeeld zou kunnen zijn dat de ouder geïrriteerd is omdat de zoon of dochter het huis op een andere manier schoonmaakt dan de ouder dit zelf zou doen. Door wat er gezegd is in het interview zal ik proberen deze afhankelijkheid te koppelen aan de kwaliteit van de relatie om er zo achter te komen of en hoe deze afhankelijkheid hier invloed op heeft. In de bijlagen staan de topiclijsten aan de hand waarvan ik mijn interviews heb afgenomen (Bijlage 1 en 2).

5. Resultaten

5.1 Respondenten

Voor het doen van mijn onderzoek heb ik in totaal tien koppels en dus twintig respondenten geïnterviewd. Er zijn in totaal zeven inwonende moeders geïnterviewd en drie inwonende vaders. Ook bij de kinderen ligt het aantal vrouwelijke respondenten een stuk hoger. Ik heb negen dochters geïnterviewd en een zoon. De leeftijden van de inwonende ouders ligt tussen de 73 en de 93 jaar. Bij de kinderen varieert de leeftijd van 39 tot 68 jaar. In het schema op de volgende pagina is een korte samenvatting gegeven van de koppels. Alle kinderen die ik geïnterviewd heb, zijn het eigen kind van de inwonende ouder.

Koppel	Geslacht	Leeftijd	Burgerlijke staat	Aantal kinderen	Waarvan thuiswonend	Gezondheid	Krijgt praktische hulp bij	Woonsituatie
1	Vader	78 jaar	Alleenstaand	2	-	Beroerte gehad, kan slecht lopen	Schoonmaken, koken, vervoer	Aan elkaar, met doorgang
	Dochter	50 jaar	Alleenstaand, wel een vriend	3	1	Heeft longkanker	-	
2	Vader	81 jaar	Alleenstaand	8	-	Kan slecht lopen	Schoonmaken, koken	Aan elkaar, met doorgang
	Dochter	39 jaar	Getrouwd	3	3	-	-	
3	Moeder	93 jaar	Alleenstaand	6	-	Kan alleen nog zelf eten	Alle instrumentele en persoonlijke activiteiten behalve eten	Samen in een huis
4	Zoon	68 jaar	Alleenstaand	-	-	-	-	
	Moeder	92 jaar	Alleenstaand	?	-	Hartproblemen, maagverzakking, kan niet lopen	Alle instrumentele en persoonlijke activiteiten behalve eten	Samen in een huis
5	Dochter	59 jaar	Getrouwd	1	-	Hemochromatose, vooral gewrichtsklachten	-	
6	Moeder	73 jaar	Alleenstaand	2	-	Artrose, reuma, schildklierprobleem, hartfalen, hoge bloeddruk	Schoonmaken, vervoer	Aan elkaar, met doorgang
	Dochter	46 jaar	Getrouwd	3	2	-	-	
7	Moeder	90 jaar	Alleenstaand	7	-	Gaiblaasklachten, hartritmestoornis	Alle instrumentele activiteiten behalve koken	Samen in een huis
	Dochter	53 jaar	Alleenstaand	-	-	-	-	
8	Vader	85 jaar	Getrouwd	7	-	Reuma, slecht lopen	Schoonmaken, vervoer	Aan elkaar, met doorgang
	Dochter	53 jaar	Getrouwd	2	2	-	-	en gedeelde tuin
9	Moeder	77 jaar	Getrouwd	4	-	Hoge bloeddruk, knieproblemen	Helpen met steunkousen, oog druppelen, vervoer	Aan elkaar, met doorgang
	Dochter	44 jaar	Getrouwd	2	2	-	-	
10	Moeder	85 jaar	Alleenstaand	4	-	Hartproblemen, kan niet lopen	Schoonmaken, vervoer, boodschappen doen	Aan elkaar, met doorgang
	Dochter	50 jaar	Getrouwd	2	-	-	-	
10	Moeder	79 jaar	Alleenstaand	2	-	Slecht ter been, reuma	Schoonmaken, vervoer, koken	Aan elkaar, met doorgang
	Dochter	48 jaar	Getrouwd	2	1	-	-	

5.2 Analyse van de resultaten

De vraag die in het onderzoek centraal staat is in hoeverre de fysieke, sociaal-emotionele en financiële afhankelijkheid invloed heeft op de affectieve solidariteit en spanningen tussen volwassen kind en inwonende ouder en welke rol sociaal-demografische factoren daarbij spelen. Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn zeven subvragen opgesteld.

(A) Invloed fysieke afhankelijkheid

1. In hoeverre heeft de fysieke afhankelijkheid invloed op de affectieve solidariteit tussen volwassen kind en inwonende ouder?
4. In hoeverre heeft de fysieke afhankelijkheid invloed op spanningen tussen volwassen kind en inwonende ouder?

(C) Invloed financiële afhankelijkheid

3. In hoeverre heeft de financiële afhankelijkheid invloed op de affectieve solidariteit tussen volwassen kind en inwonende ouder?
6. In hoeverre heeft de financiële afhankelijkheid invloed op spanningen tussen volwassen kind en inwonende ouder?

(B) Invloed sociaal- emotionele afhankelijkheid

2. In hoeverre heeft de sociaal-emotionele afhankelijkheid invloed op de affectieve solidariteit tussen volwassen kind en inwonende ouder?
5. In hoeverre heeft de sociaal-emotionele afhankelijkheid invloed op spanningen tussen volwassen kind en inwonende ouder?

(D) Rol sociaal-demografische factoren

7. Welke invloed hebben de sociaal-demografische factoren op de relatie tussen de afhankelijkheid en de kwaliteit van de relatie tussen volwassen kind en inwonende ouder?

(A) Allereerst zal ik de subvragen één en vier behandelen, waarin gekeken wordt naar de invloed van de fysieke afhankelijkheid op de affectieve solidariteit en spanningen.

(B) Vervolgens zal ik de subvragen twee en vijf behandelen die kijken naar de invloed van sociaal-emotionele afhankelijkheid op de affectieve solidariteit en spanningen.

(C) Hierna zal ik de subvragen drie en zes behandelen waarin de invloed van de financiële afhankelijkheid op de affectieve solidariteit en spanningen wordt behandeld.

(D) Tot slot zal ik de laatste subvraag behandelen waarin de rol van de sociaal-demografische factoren aan bod zal komen.

Maar, voordat ik deze subvragen zal behandelen zullen ook nog een aantal andere bevindingen aan bod komen. Alle inwonende ouders zijn fysiek afhankelijk, sociaal-emotioneel afhankelijk of beide. Financiële afhankelijkheid komt niet voor onder de geïnterviewde inwonende ouders. Voornamelijk de fysieke afhankelijkheid wordt als reden tot samenwonen genoemd. Respondenten geven aan dat ze vanzelf in deze samenlevingsvorm 'rolden' of dat het eigenlijk een hele logische keuze was gezien de ouder niet meer voor zichzelf kon zorgen.

'Ik kwam alle dagen hierheen om te helpen. En langzaam was ik hier meer dan in mijn eigen huis. Dus toen ben ik weer hier gaan wonen op een gegeven moment.' (Zoon, 68 jaar)

De ruime meerderheid geeft hierbij aan dat men liever niet wil dat hun vader of moeder naar een verzorgingstehuis gaat, omdat ze vinden dat daar niet goed voor de mensen gezorgd wordt.

Ook wordt door twee respondenten aangegeven dat het voor hun eigen gemoedsrust en praktischer vanwege de afstand is dat de ouder bij hen in huis woont.

'Ik wil niet dat mensen het allemaal geweldig vinden. Het is ook gewoon eigenbelang. Thuis zat ik ook niet lekker. Dan zit ik alleen maar te denken: hoe gaat het, redt ze het wel. Dan kom ik daar. Dan zie ik dat ze ziek is en ligt ze al vier dagen op bed. Als ik het wist zou ik langs gaan. Dus het is niet kijk hoe geweldig ik ben het is ook een stukje eigenbelang. Voor mij geeft het rust dat ik haar nu hier heb.' (Dochter, 46 jaar)

Alle respondenten geven aan dat de band tussen hen en hun vader, moeder of kind al goed was voordat men ging samenwonen. Anders zou men niet gekozen hebben om bij elkaar te gaan wonen. Ook de rol van andere familieleden is hierbij belangrijk. Behalve praktische redenen om bij een bepaald kind te gaan wonen speelt vooral de relatie tussen het kind en de ouder een grote rol.

'Ik kan heel goed met mijn vader, dat heb ik altijd gekund. Ik wil niet zeggen, beter dan de rest. Maar ik merk wel dat hij altijd naar mij toe komt. Ik heb altijd alles tegen hem kunnen zeggen en hij ook tegen mij. De rest van de broers en zussen hebben dat niet zo' (Dochter, 39 jaar)

Niet alleen de kinderen noemen dit, maar ook de ouders spreken over een hechte band tussen hen en het kind waar ze bij wonen. De ruime meerderheid van de inwonende ouders geeft zelfs aan dat ze het met de anderen kinderen niet zouden zien zitten.

'Met mijn andere dochters was het niet zo goed gegaan. Met hen voelt het gewoon heel anders.' (Vader, 85 jaar)

Een respondent geeft zelfs aan dat de zoon die bij haar inwoont 'beter' is dan de andere kinderen, omdat hij altijd al meer heeft gedaan voor haar. Er kan dus gesteld worden dat de kwaliteit van de relatie tussen de ouder en het inwonende kind door beiden al als positief ervaren werd voordat men de keus maakte om bij elkaar te gaan wonen. Bijna alle inwonende ouders spreken over grote dankbaarheid dat ze bij hun kind in huis mogen wonen. Door een enkeling wordt gesproken over 'normaal' en 'vanzelfsprekend' dat men bij het kind in huis woont.

5.2.1 Fysieke afhankelijkheid

Ik zal nu de eerste en de vierde subvraag behandelen. Deze subvragen kijken naar de invloed van de fysieke afhankelijkheid op de respectievelijk affectieve solidariteit en spanningen. Zoals in het theoretisch kader besproken, is fysieke afhankelijkheid op te delen in afhankelijkheid op het gebied van instrumentele en persoonlijke activiteiten. Onder deze eerstgenoemde categorie vallen de activiteiten schoonmaken, boodschappen doen, vervoer en koken en de laatstgenoemde categorie omvat de activiteiten toiletgang, contingentie, transfer, eten, baden en aankleden (Weening & Greef, 2007). Er is maar bij twee respondenten sprake van afhankelijkheid wat betreft deze laatstgenoemde groep. Er wordt bij deze

respondenten geen invloed van deze afhankelijkheid op de kwaliteit van de relatie gevonden. Er zal dan ook alleen afhankelijkheid wat betreft instrumentele activiteiten en de invloed hiervan op affectieve solidariteit en spanningen aan bod komen.

De rollen wat betreft het verlenen van fysieke steun zijn volledig omgedraaid onder de respondenten. Waar hun vader of moeder vroeger veel voor hen deed, doen zij nu veel voor hun ouders. In geen van de gevallen verleent de ouder fysieke steun aan het kind. Wel helpt in een aantal gevallen de ouder het kind met praktische klusjes.

'Vroeger keek ik wel tegen hem op, maar nu niet meer. Vroeger kon hij alles, die grote sterke man, dat is hij nu niet meer. Hij is echt afhankelijk nu.'
(Dochter, 50 jaar)

5.2.1.1 Hulp vragen

De inwonende ouders zijn dus fysiek afhankelijk van het kind. Maar, zij ervaren een drempel om hulp te vragen aan hun kinderen. Het gaat hierbij om het vragen van praktische hulp. Men voelt zich vaak teveel en geeft aan dat men niet opdringerig en tot last wil zijn. Men spreekt over het kind dat ook nog 'een eigen leven heeft' en 'druk is met het eigen gezin'. Deze drempel wordt zowel door de inwonende ouder ervaren als opgemerkt door het kind.

'Ik wil haar gewoon niet belasten. Ze heeft ook nog haar werk, en dan, ja, nog andere dingen die ze voor de kerk doet. Ja, je kan het maar één keer gebruiken, je tijd. (Moeder, 73 jaar)

De ruime meerderheid van de kinderen geeft echter aan dat men de ouder helemaal niet opdringerig en tot last vindt. Een enkele respondent is hier een uitzondering op.

'Wij hebben echt bewust wat meer afstand genomen, want hij begon echt een beetje, ja claimgedrag te vertonen. Hij moet gewoon zelfstandig zijn leven proberen op te bouwen, wel met hulp van ons' (Dochter, 39 jaar)

5.2.1.2 Affectieve solidariteit

De eerste subvraag gaat over de invloed van de fysieke afhankelijkheid op de affectieve solidariteit tussen ouder en kind. Om deze affectieve solidariteit te onderzoeken zijn vragen gesteld over bewondering, emotionele nabijheid, respect, vertrouwen en de wederkerigheid van deze gevoelens.

Bijna alle respondenten spreken grote waardering en bewondering uit over wat het kind voor hen doet. Ook geeft een aantal respondenten aan dat ze veel respect hebben voor het kind en wat hij of zij allemaal voor hen doet. Ze vinden het een hele opgave voor de zoon of dochter dat hij of zij voor hen zorgt. Hoewel de meerderheid dit in het interview aangeeft, is er maar een klein deel van de respondenten dat dit ook tegen het kind zelf uitspreekt.

'Nee, je kunt niet alles vertellen. Dat weet hij wel dat ik het heel fijn vind, dat hoef ik niet te vertellen. En ik vind het ook lastig dat te zeggen.' (Moeder, 93 jaar)

De meerderheid van de respondenten, zowel ouders als kinderen uiten de gevoelens van affectie niet tegenover het kind of de ouder. Wel geeft men aan dat men het gevoel heeft dat de ander deze gevoelens ook heeft. Men geeft aan dat je dat gewoon voelt en dat het niet nodig is dit uit te spreken. Een paar respondenten uiten dit juist wel.

'Ze vertelt het tegen iedereen. 'Als ik naar buiten kijk, dan zie ik alleen maar mensen waar ik van hou', zegt ze dan' (Dochter, 46 jaar)

Een aantal kinderen geeft ook aan niet alles tegen de vader of moeder uit te spreken omdat men de ouder niet teveel wil belasten. Eigen problemen worden niet gedeeld omdat de ouder dit volgens hen niet 'aankan' en zich alleen maar zorgen zal maken.

'Leuke dingen vertel ik wel allemaal tegen haar, maar vervelende dingen niet. Dat kan niet, dat zou haar teveel belasten. Dat doe ik niet.' (Dochter, 46 jaar)

Een paar respondenten geven aan dat de band hechter is geworden doordat men meer voor de ouder is gaan zorgen. Maar, ze geven aan dat dit komt doordat men ouder is geworden en is gaan inzien dat de band met de ouder heel belangrijk is.

Een paar respondenten spreken over een bezorgdheid om hun vader of moeder die ze ervaren. Ze zijn hierdoor meer met hun vader of moeder bezig in hun hoofd.

'Nee vind ik niet, je hebt een dochterrol maar je bent ook, ik zou niet weten hoe ik het moet verwoorden. Maar je hebt een verantwoordelijke rol. Dat had je als kind zijnde niet.' (Dochter, 53 jaar)

Ongeveer de helft van de respondenten geeft aan dat de relatie hechter is geworden doordat men bij elkaar woont en elkaar meer ziet. De ouder heeft hulp nodig waardoor men elkaar meer ziet.

'Ja, je bent verweven met elkaar. Als ik ergens anders was gaan wonen dan was je meer los van elkaar geraakt. Dat is duidelijk, ja. De hechting is echt een stijgende lijn' (Dochter, 53 jaar)

Ook wordt er door de drie koppels waarbij sprake is van wederzijdse praktische hulp aangegeven dat deze wederkerigheid zorgt voor een hechtere relatie.

'De relatie is hechter geworden. Ja je doet meer samen, je overlegt alles (..) En ook omdat je meer voor elkaar kan betekenen.' (Dochter, 44 jaar)

Opvallend is dat voornamelijk de kinderen spreken over een hechtere relatie door het zorgen voor de ouder. De ruime meerderheid van de ouders noemt vaker dat men gewoon heel goed met elkaar kan, maar dat men net zoveel van de andere kinderen houdt.

5.2.1.3 Spanningen

Zoals hierboven aangegeven is er bij alle koppels sprake van fysieke afhankelijkheid vanuit de ouder. Er is geen sprake van fysieke afhankelijkheid vanuit het kind. Deze fysieke afhankelijkheid zorgt bij de meeste respondenten voor irritatie en spanningen.

De instrumentele activiteit koken kan voor spanning zorgen. Maar, ook andere praktische zaken blijken voor spanning te zorgen. Te denken valt aan het helpen met het in elkaar zetten van een kast en het opruimen van spullen. Spanningen kunnen onderverdeeld worden in individuele spanningen en relatiespanningen. De eerstgenoemde vorm gaat over het gedrag van een van de twee personen terwijl de laatstgenoemde vorm gaat over de interactie tussen de ouder en het kind (Birditt et al, 2009) De fysieke afhankelijkheid heeft invloed op beide vormen van spanning.

De afhankelijkheid wat betreft de instrumentele activiteit koken blijkt bij enkele respondenten te zorgen voor individuele spanningen.

*'Dit heb je niet zo geleerd van je moeder'. Ik zeg: 'pa ik ben mijn moeder niet.'
'Ja maar die had altijd een lekkere dikke jus.'* (Dochter, 48 jaar)

Uit de interviews bleek dat er bij drie koppels ook spanningen ontstaan over praktische klusjes die gedaan moeten worden.

'Er staat hier een kast en die moet nog in elkaar gezet worden. Ik wacht gewoon af totdat hij een keer zegt: zal ik die kast doen' (Vader, 81 jaar)

Ook van relatiespanningen is sprake bij de respondenten. De fysieke afhankelijkheid van de ouder heeft hier ook invloed op. Het komt voornamelijk voor dat de ouder en het kind een verschil van mening hebben over de gezondheid van de ouder. Zo wil de ouder geen rollator maar de dochter wil dit wel. Of de dochter vindt dat de ouder niet meer op een ladder mag klimmen, maar de vader vindt dat dit nog prima kan.

*'Het is echt een verschil van inzicht tussen mijn vader en moeder waarin ik dus m'n moeder steun. Dat mijn vader dus niet meer hoog op de ladder mag klimmen. Ik zeg pa, de kans dat je valt als je 85 bent is groter en als je valt.'
(Dochter, 53 jaar)*

De fysieke afhankelijkheid van de ouder en de hulp die hierdoor geboden wordt kan zorgen voor belasting, waardoor er eerder irritatie ontstaat bij de zoon of dochter.

'Als ik gewoon te veel belast wordt raak ik vermoeid en dat heeft weer als gevolg dat je eerder geprikkeld raakt.' (Dochter, 53 jaar)

Een klein deel van de inwonende ouders ervaart dat de levensstijl enige irritatie oplevert. Deze irritaties gaan over de tijd van opstaan en geluid maken 's morgens tot het geluid van het drummen van een kleinkind. Deze irritaties komen niet door de afhankelijkheid van het kind maar zijn wel een gevolg van het samenwonen tussen ouder en kind. Een ander gevolg van dit samenwonen is dat enkele inwonende ouders het soms lastig vinden dat ze zoveel van hun zoon of dochter horen en dat ze er voor moeten oppassen zich niet teveel met hen bemoeien. Ze hebben hier wel een mening over maar proberen dit voor zichzelf te houden.

*‘En bijvoorbeeld, je ziet natuurlijk best veel van hun leven zeg maar. Wat ze doen enzo maar daar zeggen we niks van. Ja, we denken wel eens wat. En dan zeggen we het wel tegen elkaar, maar wij bemoeien ons niet met ze [...] Nou ze vragen mijn mening niet dus dan hoef ik het niet te zeggen.’
(Moeder, 77 jaar)*

Opvallend is dat voornamelijk de inwonende ouders spreken over irritatie die zij ervaren en de kinderen over de irritaties die de ouders ervaren tegenover hen. Een stuk minder respondenten spreekt over irritatie die het kind ervaart tegenover de inwonende ouder. De ruime meerderheid van de ouders geeft aan dat ze deze irritatie niet tegen de zoon of dochter uitspreken omdat men bang is voor wrijving of conflict. De ouder voelt dus wel irritatie maar spreekt dit niet uit naar de zoon of dochter.

‘Als er in die gemeenschappelijke trap, op die gemeenschappelijke trap heel veel spullen liggen. Nou dan doe ik zo, ik zie het door de vingers, en dan ga ik naar boven. En andere mensen zeggen, dat moet je zeggen dat het niet kan en weet ik het allemaal. Maar ik schuif het gewoon netjes opzij zodat ik niet kan vallen.’ (Moeder, 77 jaar)

Echter, de kinderen geven vaker aan irritatie tegenover de ouder uit te spreken en te vragen naar irritaties die de ouder ervaart om te kijken naar een goede oplossing.

5.2.2 Sociaal- emotionele afhankelijkheid

Ik zal nu de subvragen twee en vijf behandelen waarin de invloed van de sociaal-emotionele afhankelijkheid op de affectieve solidariteit en spanningen behandeld wordt. Deze sociaal-emotionele afhankelijkheid kan opgedeeld worden in de activiteiten advies krijgen, aanmoediging en emotionele steun (Kahn, McGill & Bianchi, 2011) . De inwonende ouders hebben voornamelijk de behoefte aan een praatje en het krijgen van advies.

5.2.2.2 Affectieve solidariteit

In het theoretische kader staat beschreven dat er een verschuiving plaats vindt. De leeftijd is bereikt waarin het kind de sterkere en wijzere persoon is die de ouder advies en emotionele steun geeft (Merz, 2010). Dit blijkt voornamelijk te gelden voor advies over praktische zaken. Er wordt bijvoorbeeld advies gevraagd over bankzaken regelen of het kopen van meubels. Het kind wordt hierin gezien als de wijzere persoon. Toch geven ook een aantal respondenten aan dat ze nog steeds

naar hun vader of moeder toe gaan voor advies over hun relatie. Zij zien de ouder nog steeds als de persoon met meer levenservaring.

'Toen was mijn man boos. Dat heb ik wel tegen mijn moeder gezegd. Dus dat zijn de kleine dingen. Dan probeer ik te polsen, dat is onzekerheid van mij, van wat heb ik daar verkeerd in gedaan. Zij heeft dan goed advies voor mij. (Dochter, 46 jaar)

Ook wat betreft het verlenen van emotionele steun gelden deze omgedraaide rollen niet volledig. Een aantal respondenten gaat nog steeds naar de ouder toe om bijvoorbeeld uit te huilen na een scheiding of na problemen op het werk.

'Toen ik vijf jaar geleden ging scheiden, toen ging ik naar mijn vader met mijn verdriet. Dan ben je toch dat kind die met de verdriet onder de arm naar haar vader gaat.' (Dochter, 50 jaar)

Er is dus sprake van sociaal-emotionele afhankelijkheid vanuit zowel het kind als vanuit de ouder. Uitwisseling van advies vindt beide kanten op plaats. De ouders vragen vooral advies over praktische zaken terwijl het kind eerder voor advies over relaties naar de ouder toe gaat. Ook de uitwisseling van emotionele steun is wederzijds.

De inwonende ouders geven vaker aan dat ze het lastig vinden over hun gevoel te praten dan de kinderen. Men is dit niet gewend. Maar, veel kinderen merken het wel wanneer de ouder niet in zijn of haar doen is en proberen er dan achter te komen wat er aan de hand is.

'Ze zal er niet heel direct meekomen dat ze ergens over in zit, dat merk je aan haar en dan vraag ik het wel. Ja en op het moment dat ze zegt van ik heb geen zin om erover te praten dan respecteren wij dat ook hoor.' (Dochter, 53 jaar)

De ouder heeft deze behoefte dus wel, maar vindt het vooral lastig deze steun te vragen aan het kind. Ze vinden het lastig om over hun gevoel te praten, maar de meerderheid van de ouders vindt ook al snel dat ze teveel zijn en willen de zoon of dochter niet met hun problemen lastig vallen.

'Ik ben weleens verdrietig maar dat zeg ik niet. Ik vind dat niet fijn om te zeggen. Mijn zoon moet evengoed al wel veel doen, als je dan nog meer aan je hoofd hebt, dat zeg ik toch niet. Ik wil hem niet lastig vallen' (Moeder, 93 jaar)

De meesten van de respondenten zijn alleenstaand en geven dan ook aan dat ze na het overlijden van hun partner wel meer steun zoeken bij hun zoon of dochter, aangezien ze eerst alles met hun partner deelden. Men heeft weinig andere mensen om zich heen waar men steun bij kan zoeken, waardoor men al snel steun zoekt bij het kind waar men in huis woont. Toch geven de meeste alleenstaande respondenten ook aan dat het anders is om dingen te delen met hun zoon of dochter dan dat ze dat met hun partner deelden.

'Ik hoef niet alles te vertellen wat ik voel. Ik ben erg op me eigen. Ik vind het niet fijn om dingen die ik voel te vertellen. Ik vertel wel wat, maar niet alles. Ik ben 15 jaar getrouwd geweest en dat voelt vertrouwd, maar zulke dingen ga je een ander niet opzadelen, dat doe je niet. Dat deed ik wel bij mijn vrouw, dat is heel anders. Mijn dochter heeft haar eigen gezin. Tegen mijn vrouw kon ik wel alles vertellen. Je moet geen zorgen die je zelf hebt op een gezin over dragen, dat moet je niet doen' (Vader, 78 jaar)

De ouder is dus vooral op emotioneel gebied afhankelijker dan het kind. Hij of zij vindt het fijn naar het kind toe te gaan met problemen of voor advies. Het samenwonen en het verlenen van zorg zorgt ervoor dat deze hulp vaker geboden wordt. Men komt toch al bij elkaar over de vloer, waardoor men ook makkelijker met elkaar praat. Ongeveer de helft van de respondenten geeft aan dat men de relatie als hechter ervaart. Men is meer open naar elkaar toe en praat makkelijker over gevoelens en geeft elkaar meer steun dan voorheen. Zoals verwacht werd zorgt het met mate verlenen van sociaal-emotionele steun inderdaad voor positieve gevoelens.

5.2.2.3 Spanningen

Maar, deze sociaal-emotionele afhankelijkheid van de ouder kan ook voor spanningen zorgen. Zo noemt de ruime meerderheid van de respondenten dat men meer behoefte aan bezoek van het kind en kleinkinderen heeft doordat men zelf weinig sociale contacten heeft. Men zou willen dat de kinderen en kleinkinderen vaker langs zouden komen.

'Ja ze zouden best meer mogen langskomen. Maarja ze hebben een eigen gezin en eigen werk. En dat is allemaal niet weinig. Het is hun eigen keus om zo druk te zijn' (Vader, 81 jaar)

In het theoretisch kader werd beschreven dat teveel sociale steun als betuttelend of vernederend ervaren kan worden waardoor er spanningen en conflicten kunnen ontstaan (Silverstein, Xuan Chen & Heller, 1996). Een aantal respondenten spreekt hierover. De ouder vindt dat het kind teveel zijn of haar eigen mening door wil drukken en een respondent noemt zelfs dat ze soms behandeld wordt alsof ze 'een kind is'.

'Ze heeft het gevoel dat ik mijn adviezen door wil drukken. En dat laat ze ook merken. Dan zegt ze: bemoei je er niet mee en dan wordt ze pissig, ja. Dan zegt ze dat ik doe alsof ik de dokter ben' (Dochter, 53 jaar)

5.2.3 Financiële afhankelijkheid

De subvragen drie en zes richten zich op de invloed van de financiële afhankelijkheid op de affectieve solidariteit en spanningen tussen volwassen kind en inwonende ouder.

De meeste inwonende ouders betalen een vast bedrag huur per maand aan het kind. In een paar gevallen heeft de ouder zelf de aanbouw betaald. Verder hebben de meeste koppels niet echt vaste afspraken over de financiën, zeker niet de respondenten die bij elkaar in huis wonen. De ene keer betaalt de ouder de boodschappen en de andere keer het kind. Andere kosten worden verdeeld.

Zoals in het begin van dit hoofdstuk beschreven is er in geen van de gevallen sprake van financiële afhankelijkheid vanuit de ouder. In het theoretisch kader is beschreven dat het samenwonen voornamelijk komt door de economische problemen van het volwassen kind en minder vaak door de economische situatie van de ouder (Choi, 2003). Ook in dit onderzoek is er alleen sprake van financiële afhankelijkheid vanuit het kind. Bij een koppel is het kind echt financieel van de ouders afhankelijk, de ouders hebben namelijk geld geleend om het huis te kunnen kopen.

'Mijn man is allang afgekeurd, wij zouden nooit een woning kunnen kopen. Ook niet met het erfdeel' (Dochter, 44 jaar)

Bij twee andere koppels is er in mindere mate sprake van financiële afhankelijkheid. Er wordt alleen af en toe geld geleend door de ouder.

5.2.3.1 Affectieve solidariteit

Bij twee van de drie respondenten die spreken over financiële afhankelijkheid wordt aangegeven dat hier geen problemen over zijn en dat er makkelijk over gedaan wordt. Men geeft aan dat men elkaar financieel voor 100 procent vertrouwt. Maar, er wordt niet gevonden dat deze afhankelijkheid voor een betere relatie zorgt. Wel zorgt deze financiële afhankelijkheid bij een respondent toch voor een vervelend gevoel. Maar, omdat zij ook veel voor haar ouders kan doen voelt dit beter, er is hierdoor sprake van wederzijdse hulp. Ook de ouders noemen dat ze het fijn vinden op deze manier iets terug te kunnen doen. Er wordt niet genoemd dat dit voor extra spanningen zorgt.

‘Ja, maar mijn ouders hebben wel met dat belastingvoordeel dat je tijdelijk een groter bedrag belastingvrij schenken kon vorig jaar, hebben dus wel een forse schenking ook gedaan. En dat maakt dus voor mijn ouders het ook weer makkelijker. Ik heb gezegd aan de ene kant heb ik daar, want m'n vader was het al langer van plan, heel lang over moeten slikken om dat aan te nemen. [...] Dus ik heb ook gezegd ik hoop dat we dit nog heel wat jaren kunnen doen want dan voelt dat beter’ (Dochter, 53 jaar)

5.2.3.2 Spanningen

Wel kan de financiële regeling in sommige gevallen voor spanningen zorgen binnen de familie. Zo waren bij een aantal respondenten de andere kinderen achterdochtig over de financiële regelingen tussen de ouder en het kind.

‘Maar die had echt het idee van jullie gaan daar zitten om Peter financieel tegemoet te komen, en je krijgt er spijt van dat je daar gaat zitten. Want Jaap had best wel een beetje, ja want toen zei hij ook, houden jullie dat wel goed financieel gescheiden. Niet omdat hij zelf wat wil hebben, maar hij wilde voor ons dat bewaken.’ (Moeder, 77 jaar)

Ook waren de ouder en het kind het niet altijd eens over de constructie.

‘Ja, want het voorstel van mijn schoonzoon was, wij niet kopen, wij niet bouwen, dus die grond die bleef van hem. Dat was het voorstel. Nou mijn man vond dat zakelijk gezien een slechte constructie. Ook ten opzichte van de andere jongens’ (Moeder, 77 jaar)

Het samenwonen zorgt in een aantal gevallen dus wel voor extra spanningen binnen de familie en tussen de ouder en het kind. Maar, dit komt niet door de financiële afhankelijkheid.

5.2.4 Sociaal-demografische factoren

Er is gekeken naar de invloed van sociaal-demografische factoren op de relatie tussen de afhankelijkheid en de kwaliteit van de relatie tussen volwassen kind en inwonende ouder. Er werd verwacht dat de factoren burgerlijke staat, geslacht en de aanwezigheid van kleinkinderen invloed zouden hebben op de kwaliteit van de relatie tussen kind en inwonende ouder.

5.2.4.1 Geslacht

Respondenten geven zelf aan dat het geslacht van het kind een rol speelt in de relatie. Er wordt aangegeven door de ouder dat men het fijn vindt dat de dochter voor hen zorgt en dat de band met de dochter anders is dan met zonen. Er wordt aangegeven dat dochters altijd al vaker langskwamen en meer ‘zorgen’ dan zonen.

‘Maar kijk, als ik, als er iets moeilijks is dan heeft mijn man daar natuurlijk de kijk op van een man. Ik weet niet of u het verschil aanvoelt. Die zijn wat nuchterder weet je wel. En dan nou ja, Alie heeft toch wat meer invoelingsvermogen dan’ (Moeder, 77 jaar)

5.2.4.2 Burgerlijke staat

Ook de burgerlijke staat blijkt inderdaad invloed te hebben op de kwaliteit van de relatie. Zoals onder het kopje ‘sociaal-emotionele afhankelijkheid’ is beschreven, trekt de ouder meer naar het kind toe wanneer de ouder alleenstaand is. Niet alleen voor de ouder geldt dit, maar ook voor het kind speelt dit een rol. Hij of zij heeft geen partner waar hij of zij terecht kan en de inwonende ouder is dan al snel een belangrijk persoon in zijn of haar leven. Toch zal dit altijd een ander soort relatie blijven dan de relatie met een partner.

5.2.4.3 Kleinkinderen

De aanwezigheid van kleinkinderen speelt ook een rol. Net zoals er in het theoretisch kader door verschillende onderzoeken, verschillende conclusies getrokken worden, is er ook in dit onderzoek sprake van verschillende invloeden van kleinkinderen op de relatie (Aquilino & Supple, 1992. Silverstein en Cong, 2006). Zo is er bij twee koppels sprake van extra spanningen door de aanwezigheid van een (klein)kind.

Men ervaart irritaties over het kijken van een tv programma of men vindt dat de muziek van het kind te hard staat. Het kind heeft het gevoel dat zij tussen het eigen kind en de inwonende ouder instaat.

'Ja ik sta er soms echt tussenin, ik moet ze allebei te vriend houden'
(Dochter, 50 jaar)

Bij twee andere koppels wordt de aanwezigheid van kleinkinderen juist als zeer positief ervaren. Men vindt het leuk dat de kleinkinderen ook langs komen of dat ze in de tuin aan het spelen zijn.

5.2.4 Ambivalentie

Bij alle respondenten is er sprake van zowel positieve affectieve gevoelens als ook negatieve gevoelens tegenover elkaar. Een groot deel van de respondenten geeft aan dat men problemen eerder oplost doordat er een goede verstandhouding is en men open en eerlijk tegen elkaar is. Men geeft aan dat men elkaar al zo goed kent, dat men irritaties makkelijker tegen elkaar uitspreekt en ook makkelijker een oplossing vindt, doordat de relatie hecht is.

'Het is niet dat het dan lang in de lucht blijft zitten en dat het vervelend is. Dat komt omdat je een goede verstandhouding samen hebt. Van oké, dat is het probleem, nou wat gaan we er aan doen, hoe gaan we het doen? En wie moet wat van welke kant doen? Maar dat is samenleven. Als wij hier een probleem hebben, dan moet dat ook op die manier opgelost worden'
(Dochter, 44 jaar)

6. Conclusies en discussie

In dit onderzoek is gekeken naar de invloed van afhankelijkheid op de kwaliteit van de relatie tussen inwonende ouder en kind. De invloed van zowel fysieke, sociaal-emotionele als ook financiële afhankelijkheid is meegenomen in het onderzoek. Om de kwaliteit van de relatie te onderzoeken is er gekeken naar zowel de affectieve solidariteit als ook spanningen tussen inwonende ouder en kind. Er zullen nu conclusies getrokken worden waardoor er een antwoord gegeven kan worden op de onderzoeksvraag: *In hoeverre heeft de fysieke, sociaal-emotionele en financiële afhankelijkheid invloed op de affectieve solidariteit en spanningen tussen volwassen kind en inwonende ouder en welke rol spelen sociaal-demografische factoren daarbij?*

De fysieke afhankelijkheid heeft, zoals verwacht, een positieve invloed op zowel de affectieve solidariteit als spanningen. Maar, dit geldt niet voor alle vormen van fysieke afhankelijkheid. Zowel ouders als kinderen hebben affectieve gevoelens tegenover elkaar, maar voornamelijk ouders vinden het lastig deze gevoelens te uiten. Ook willen sommige kinderen hun ouders niet teveel belasten met hun eigen zorgen. Het samenwonen zorgt voor een hechtere relatie, zeker wanneer er wederzijdse praktische hulp geboden wordt.

Maar, de fysieke afhankelijkheid van de ouder kan ook voor irritatie en spanningen zorgen. De hulp die geboden wordt door het kind kan zorgen voor belasting, waardoor sneller irritaties ontstaan. De instrumentele activiteit koken en het uitvoeren van praktische klusjes kan voor individuele spanningen zorgen. Door het samenwonen ziet men meer van elkaar en de levensstijl van het kind kan zorgen voor irritatie bij de ouders. De ouders vinden het lastig zich niet teveel met hun kinderen te bemoeien en spreken hun mening hierover niet uit. De fysieke afhankelijkheid heeft ook invloed op relatiespanningen. Zo heeft men meningsverschillen over de gezondheid van de ouder. Evenals bij het uiten van affectieve gevoelens, uit het kind ook vaker gevoelens van irritatie. Veel inwonende ouders vinden het lastig deze irritaties uit te spreken.

De sociaal-emotionele afhankelijkheid heeft ook een positieve invloed op zowel de affectieve solidariteit als spanningen. Wel vindt de ouder het lastig deze emotionele steun van het kind te vragen. Ze vinden het lastig om over hun gevoel te praten, maar willen het kind ook niet belasten. Voornamelijk de ouders hebben behoefte aan emotionele steun en advies. De kinderen vragen ook advies, maar dit gaat vooral over hun eigen relatie. Zowel ouder als kind geven aan dat de relatie hechter is geworden doordat men elkaar meer ziet. Men is meer open naar elkaar toe en praat makkelijker over gevoelens. Toch blijft dit voor de ouders wel lastiger dan voor de kinderen.

Zoals verwacht kan het, volgens de ouder, teveel bieden van sociaal-emotionele steun als betuttelend worden ervaren. Men vindt het vervelend wanneer het kind zijn eigen adviezen probeert door te drukken. Ook heeft de ouder, doordat men minder mensen om zich heen heeft, meer behoefte aan bezoek van kinderen en kleinkinderen.

In tegenstelling tot wat verwacht werd, wordt er niet gevonden dat de financiële afhankelijkheid zorgt voor een minder goede relatiekwaliteit. Respondenten geven aan dat men elkaar financieel volledig vertrouwt. Wel kan de financiële afhankelijkheid vanuit het kind voor een vervelend gevoel zorgen. Men vindt het fijn als men de ouder ook hulp kan bieden, zodat deze afhankelijkheid 'beter' aanvoelt.

Sociaal-demografische factoren spelen zoals verwacht een rol in de relatie tussen inwonende ouder en kind. Ouders spreken over een andere band met hun dochter dan met zonen. Dochters hebben altijd al meer voor hen gezorgd dan zonen. Wanneer de ouder alleenstaand is, trekt de ouder meer naar het kind toe dan wanneer hij of zij een partner heeft. Ook de alleenstaande kinderen trekken al snel naar hun vader of moeder toe wanneer zij ergens over willen praten. De aanwezigheid van kleinkinderen kan, zoals verwacht, voor zowel positieve als negatieve gevoelens zorgen.

Er kan geconcludeerd worden dat zowel de fysieke afhankelijkheid van de inwonende ouder als ook de sociaal-emotionele afhankelijkheid van zowel de ouder als het kind een positieve invloed hebben op de affectieve solidariteit. Hierbij moet wel gezegd worden dat de relatie al als positief ervaren werd voordat de ouder bij

hen in huis kwam wonen. Toch wordt de relatie als nog hechter ervaren, hoewel voornamelijk de ouders het lastig vinden deze gevoelens te uiten. De fysieke afhankelijkheid wat betreft koken en het doen van praktische klusjes kan voor spanningen zorgen, evenals de behoefte aan contact vanuit de ouder. Ook kan het als betuttelend ervaren worden wanneer het kind teveel zijn of haar adviezen wil doordrukken. Er wordt geen verband gevonden tussen de financiële afhankelijkheid en de kwaliteit van de relatie. Er is sprake van ambivalente gevoelens tussen de ouder en het kind. Toch kan affectieve solidariteit wel zorgen voor het beter oplossen van spanningen. Wanneer men open en eerlijk tegen elkaar is, kunnen irritaties en spanningen beter opgelost worden.

6.1 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

In dit onderzoek is naar voren gekomen dat de vraagverlegenheid vanuit de ouder een grote rol speelt. De inwonende ouder vindt het lastig te vragen naar zowel fysieke steun als emotionele steun. Het zou interessant zijn deze vraagverlegenheid nader te onderzoeken. Zo kan er gekeken worden waar deze vraagverlegenheid vandaan komt en hoe deze opgelost kan worden.

In dit onderzoek zijn respondenten uit de gemeente Barneveld geïnterviewd. Een meer representatieve steekproef zou meer kunnen zeggen over een grotere populatie. Hierdoor zal er een vollediger beeld ontstaan.

Ook zou het interessant kunnen zijn te kijken naar verschillen tussen woonvormen. In mijn onderzoek zijn zowel respondenten meegenomen die echt in huis bij hun zoon of dochter wonen als ook respondenten die in een aparte ruimte aan het huis wonen. Het zou interessant kunnen zijn te kijken of deze woonvorm invloed heeft op de kwaliteit van de relatie tussen ouder en kind.

Verder zou er verder onderzoek gedaan kunnen worden naar de invloed van het geslacht van de zoon of dochter en vader of moeder op de kwaliteit van de relatie.

Tot slot zou het interessant kunnen zijn te kijken naar de invloed van de bloedlijn. Er zou bijvoorbeeld onderzocht kunnen worden of het samenwonen voor een betere of minder goede relatie met een schoonzoon of schoondochter zorgt. Ook zou er

gekeken kunnen worden of de relatie met de schoonzoon of -dochter beter of minder goed wordt dan de relatie met de eigen zoon of dochter.

6.2 Reflectie op het huidige onderzoek

Het onderzoek heeft een goede literatuurbasis waarop het onderzoek is opgebouwd. Ook is het een vernieuwend onderzoek. Er is namelijk nog niet eerder onderzoek gedaan naar deze woonvorm en de kwaliteit van de relatie. Toch heeft dit onderzoek ook een aantal beperkingen die ik nader wil toelichten.

De generaliseerbaarheid en de validiteit van dit onderzoek kan niet gegarandeerd worden, omdat er gekozen is voor kwalitatief onderzoek. De resultaten zijn gebaseerd op een beperkt aantal respondenten. Deze respondenten zijn ook allemaal woonachtig in de gemeente Barneveld. Er kan geen conclusie worden getrokken over alle inwonende ouders. Wanneer dit onderzoek herhaald zou worden zouden er andere respondenten geïnterviewd worden, waardoor er andere resultaten zouden zijn. Ook is het zo dat niet bij alle respondenten van alle vormen van afhankelijkheid sprake was. Zo waren er maar drie respondenten waarbij sprake was van afhankelijkheid wat betreft persoonlijke activiteiten. Hierdoor werd het aantal respondenten per onderdeel nog beperkter.

Twee inwonende ouders waren al op zeer hoge leeftijd. Het was lastig deze respondenten te interviewen, aangezien zij het zelf lastig vonden om antwoord te geven op alle vragen en zij vonden het erg vermoeiend. Deze interviews duurden hierdoor korter en ik heb hierdoor niet op alle onderdelen goed in kunnen gaan.

Een andere beperking is het sociaal wenselijk antwoorden geven van de respondenten. Alhoewel hen anonimiteit gegarandeerd is, zou het toch kunnen dat zij sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven.

7. Literatuurlijst

Aquilino, W.S. & Supple, K.R. (1991) *Parent-child relations and parent's satisfaction with living arrangement when adult children live at home*. Journal of marriage and family, 53, p. 13-27

Barneveld in Cijfers (2015). Verkregen op 22 april via <http://www.barneveld.incijfers.nl/>

Bengtson, V.L. & Black, K.D. (1973). *Intergenerational relations and continuities in socialization*. In: Baltes, P. & Schaie, K.W. (eds.). Life-span developmental psychology: Personality and socialization. New York: Academic Press, 207–234

Bengtson, V.L., Giarusso, R., Beth Mabry, J. & Silverstein, M. (2002) *Solidarity, Conflict, and Ambivalence: Complementary or Competing Perspectives on Intergenerational Relationships?*. In: Journal of Marriage and Family, 64, 568-576.

Bengtson, V.L. & Roberts, R.E. (1991). *Intergenerational solidarity in aging families: An example of formal theory construction*. In: Journal of Marriage and Family, 53, 856-870.

Birditt, K.S., Lefkowitz, E.S., Miller, L.M., Fingerman, K.L. (2009) *Tensions in the parent and adult child relationship: links to solidarity and ambivalence*. Psychology and aging, 2, 287-295

Boeije, H. (2010). *Analysis in qualitative research*. Londen: Sage.

Bucx, A.J.E.H. (2009) *Linked lives. Young adults' life course and relations with parents*.

CBS (2014) *Ruim 140 duizend samenwonende volwassen kinderen met ouders op leeftijd* Verkregen op 29 december van <http://www.cbs.nl/nlNL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2014/2014-juli-woningdelen-art.htm>

CBS (2014) *Kerkbezoek en kerkelijke gezindten*. Verkregen op 22 april via <http://statline.cbs.nl/Statweb/search/?Q=kerkbezoek&LA=NL>

Choi, N.G *Coresidence between unmarried aging parents and their adult children. Who moved in with whom and why?* Research on aging, 4, 384-404

Dykstra, P. A. (2012) *Families: in alle staten?* Amsterdam university press
Fokkema, T., Ruijter, E. & Maas, J. (2003) *Contacten tussen ouders en hun volwassen, uitwonende kinderen*. Bevolking en gezin, 32, 35-54

Dykstra, P. A., & Schenk, N. (2010). *Cross-age interaction in 19 European countries*.

Fingerman, K. (1996) *Sources of tension in the aging mother and adult daughter relationship*. Psychology and aging

Gaalen, R., Dykstra, P.A. (2006) *Solidarity and conflict between adult children and parents: a latent class analysis*. Journal of Marriage and Family, 86, 947-960

Kahn, J., McGhill, B., Bianchi, S. (2011) *Help to family and friends: are there gender differences at older ages?* Journal of marriage and family, 73, 77-92

Kaufman, G. & Uhlenberg, P. (1998) *Effects of life course transitions on the quality of relationships between adult children and their parents*. Journal of marriage and family, 60, 924-938

Kruijswijk, W., da Roit, B., Hoogenboom, M. (2014) *Elasticity of care networks and gendered division of care*. Ageing and Society, 35, 675-703

- Liefbroer, A. C. & C. H. Mulder (2006). *Family obligations*. In Dykstra, P. A., et al. (eds.), *Family solidarity in the Netherlands* (pp. 123 – 145). Amsterdam: Dutch University Press.
- Lendon, J.P., Silverstein, M., Giarrusso, R (2014) *Ambivalence in older parent-adult child relationships: mixed feelings, mixed measure* *Journal of Marriage and Family*, 76, 272-284
- Leopold, T. & Raab, M. (2013) *The temporal structur of intergenerational exchange: a within-family analysis of parent-child reciprocity*. *Journal of Aging Studies*, 27, 252-263
- Luescher, K. & Pillemer, K. (1998) *Intergenerational ambivalence: A new approach to the study of parent-child relations in later life*. *Journal of Mariiage and Family*, 60, 413-425
- Lowenstein, A. (2007) *Solidarity-conflict and ambivalence: testing two conceptual frameworks and their impact on quality of life for older family members*. *Journal of gerontology*, 2, 100-107
- Merz, E., Consedine, N.S., Schulze, H. & Schuengel, C (2009) *Wellbeing of adult children and ageing parents: associations with intergenerational support and relationship quality* *Ageing and Society*, 29, 783-802
- Noordhuizen, S. & Kalmijn, M. (2009) *De ervaren relatiekwaliteit van familierelatiesHet belang van waardenconsensus bekeken vanuit een multi-actor benadering*. *Mens & Maatschappij*, 84, 417-447
- Robila, M. (2004). *Families in eastern Europe: context, trends and variations*.
- Rossi, A. S., & Rossi, P. H. (1990). *Of human bonding: Parent-child relations across the life course*. New York: Aldine de Gruyter.

Schwarz, B., Trommsdorff, G., Albert, I., Mayer, B. (2005) *Adult parent-child relationships: relationship quality, support and reciprocity*. International association for applied psychology, 54, 396-417

Silverstein, M., Chen, X., Heller, K., (1996) *Too much of a good thing? Intergenerational social support and the psychological well-being of older parents*. Journal of marriage and family

Silverstein, M., Cong, Z., Li, S. (2006) *Intergenerational transfers and living arrangements of older people in rural China: consequences for psychological well-being*. Journal of Gerontology, 5, 256-266

Silverstein, M., Gans, D., Lowenstein, A., Giarrusso, R. & Bengtson (2010) *Old parent-child relationships in six developed nations: comparisons of the intersection of affection and conflict*. Journal of Marriage and Family, 72, 1006-1021

Sonn, U. & Svensson, E (1997) *Measures of individual and group changes in ordered categorical data: application to the ADL staircase*. Scandinavian journal of rehabilitation medicine. 29, 233-242

Suitor, J.J. & Pillemer, K. (1988) *Explaining intergenerational conflict when adult children and elderly parent live together*. Journal of Marriage and Family, 50, 1037-1047

Szydlik, M. (2008) *Intergenerational solidarity and conflict*. Journal of comparative family studies

Ultee, W.C., W. Arts en H. Flap (1996), *Sociologie: vragen, uitspraken, bevindingen*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Vanderleyden, L. & Callens, M. (2012) *Generaties en solidariteit in woord en daad*. Diensten voor het Algemeen Regeringsbeleid

Vandevelde, T. (2003) *Solidariteit met ouderen als gift*. Ethiek en maatschappij, 2, 16-23

Weening, B. & Greef, M. (2007) *Invloed van lichamelijke activiteit op fitheid en zelfredzaamheid van bewoners in verzorgingstehuizen*. Stimulus

Willson, A., Shuey, K, Elder, G. (2003) *Ambivalence in the relationship of adult children to aging parents and in-laws*. Journal of marriage and family, 65, 1055-1072

8. Bijlagen

Bijlage 1 - Topiclijst inwonende ouder

- Bedanken voor deelname aan het onderzoek
- Korte uitleg over het onderzoek
- Toestemming vragen om het interview op te nemen
- De geïnterviewde op de hoogte stellen dat er geanonimiseerd wordt in het verslag
- Lengte van het interview is ongeveer 60 minuten
- Aangeven mogelijkheid ontvangen eindschrijft
- Heeft u nog vragen vooraf?

Socio-demografische factoren

- Leeftijd
- Geslacht
- Burgerlijke staat
- Ontstaan samenleefsituatie met het kind
- Huidige woonsituatie

Afhankelijkheid

- **Fysieke afhankelijkheid**
 - *In hoeverre kunt u zichzelf redden? Waar heeft u hulp bij nodig? Wie helpt u hier bij?*
 - Persoonlijke activiteiten
 - Toiletgang
 - Contingentie
 - Transfer
 - Eten
 - Baden
 - Aankleden
 - Instrumentele activiteiten
 - Schoonmaken
 - Boodschappen doen
 - Vervoer
 - Koken
 - *Heeft uw zoon/dochter fysieke beperkingen? Waar heeft hij/zij hulp bij nodig?*
- **Sociaal-emotionele afhankelijkheid**
 - Advies
 - *vraagt u weleens om advies aan uw zoon/dochter?*
 - Aanmoediging
 - *Moedigt uw zoon/dochter u weleens aan om iets te doen? Moedigt u uw zoon/dochter weleens aan om iets te doen?*

- Emotionele steun
 - *Gaat u naar uw zoon/dochter toe wanneer u niet lekker in uw vel zit?*
 - Praat u weleens over uw gevoel met uw zoon/dochter?*
- **Financiële afhankelijkheid**
 - *Hoe heeft u het samenwonen financieel geregeld?*

Affectieve solidariteit

- **Emotionele nabijheid**
 - Vertelt u alles wat op uw hart ligt tegen uw zoon/dochter?
 - Hoe sterk voelt u zich verbonden met uw zoon/dochter?
- **Bewondering**
 - Heeft u bewondering voor uw zoon/dochter?
 - Laat u aan uw kind merken dat u bewondering voor hem/haar heeft?
 - Zegt u tegen uw kind dat u het fijn vindt wat hij/zij voor u doet?
- **Vertrouwen**
 - Voelt u zich vertrouwt met uw zoon/dochter?
 - Vertrouwt u uw zoon/dochter?
- **Respect**
 - Respecteert u uw zoon/dochter wanneer hij/zij een andere mening heeft?
 - Respecteer u uw zoon/dochter in wat hij/zij allemaal doet?

Wederkerigheid van positieve gevoelens

- *Heeft u het gevoel dat deze gevoelens wederzijds zijn?*

Spanningen

- *Ervaart u weleens spanningen tussen u en uw zoon/dochter?*
- *Is er weleens onenigheid tussen u en uw zoon/dochter?*
- *Waar gaat deze onenigheid dan over?*
 - **Individuele spanningen**
 - Baan/opleiding
 - Financiën
 - Huishouding
 - Leefstijl
 - Gezondheid
 - **Relatiespanningen**
 - Ongevraagd advies
 - Onenigheid verschillende onderwerpen
 - Contactfrequentie
 - Persoonlijkheidsverschillen
 - Relatieproblemen uit het verleden

Invloed fysieke afhankelijkheid op affectieve solidariteit

- Toiletgang
 - Contingentie
 - Transfer
 - Eten
 - Baden
 - Aankleden
 - Schoonmaken
 - Boodschappen doen
 - Vervoer
 - Koken
- Emotionele nabijheid
 - Bewondering
 - Vertrouwen
 - Respect

Invloed fysieke afhankelijkheid op spanningen

- Toiletgang
 - Contingentie
 - Transfer
 - Eten
 - Baden
 - Aankleden
 - Schoonmaken
 - Boodschappen doen
 - Vervoer
 - Koken
- baan/opleiding
 - Financiën
 - Huishouding
 - Leefstijl
 - koken
 - ongevraagd advies
 - onenigheid onderwerp
 - contactfrequentie
 - persoonlijkheidsverschillen
 - problemen uit verleden

Invloed sociaal-emotionele afhankelijkheid op affectieve solidariteit

- Advies
 - Aanmoediging
 - Emotionele steun
- Emotionele nabijheid
 - Bewondering
 - Vertrouwen
 - Respect

Invloed sociaal-emotionele afhankelijkheid op spanningen

- Advies
 - Aanmoediging
 - Emotionele steun
- Baan/opleiding
 - Financiën
 - Huishouding
 - Leefstijl
 - koken
 - ongevraagd advies
 - onenigheid onderwerp
 - contactfrequentie
 - persoonlijkheidsverschillen
 - problemen uit verleden

Invloed financiële afhankelijkheid op affectieve solidariteit

- Financiële afhankelijkheid
- Emotionele nabijheid
 - Bewondering

- Vertrouwen
- Respect

Invloed financiële afhankelijkheid op spanningen

- Financiële afhankelijkheid
- Baan/opleiding
 - Financiën
 - Huishouding
 - Leefstijl
 - koken
 - ongevraagd advies
 - onenigheid onderwerp
 - contactfrequentie
 - persoonlijkheidsverschillen
 - problemen uit verleden

Zijn er nog andere zaken die u wilt bespreken of aan wilt vullen?

Hartelijk dank voor dit interview!

Bijlage 2 - Topiclijst kind

- Bedanken voor deelname aan het onderzoek
- Korte uitleg over het onderzoek
- Toestemming vragen om het interview op te nemen
- De geïnterviewde op de hoogte stellen dat er geanonimiseerd wordt in het verslag
- Lengte van het interview is ongeveer 60 minuten
- Aangeven mogelijkheid ontvangen eindschrijft
- Heeft u nog vragen vooraf?

Socio-demografische factoren

- Leeftijd
- Geslacht
- Burgerlijke staat
- Hoe is deze samenleefsituatie ontstaan?
- Wat is de huidige woonsituatie? (wie woont er?, waar woont uw vader/moeder)

Afhankelijkheid

- **Fysieke afhankelijkheid**
 - *In hoeverre kan uw vader/moeder zichzelf redden? Waar heeft uw vader/moeder hulp bij nodig? Wie helpt hem/haar hier bij?*
 - **Persoonlijke activiteiten**
 - Toiletgang
 - Contingentie
 - Transfer
 - Eten
 - Baden
 - Aankleden
 - **Instrumentele activiteiten**
 - Schoonmaken
 - Boodschappen doen
 - Vervoer
 - Koken
 - *Heeft u zelf fysieke beperkingen? Waar heeft u hulp bij nodig?*
- **Sociaal-emotionele afhankelijkheid**
 - Advies
 - *Vraagt u weleens advies aan uw vader/moeder?*
 - Aanmoediging
 - *Moedigt uw vader/moeder u weleens aan om iets te doen?*
Moedigt u uw vader/moeder weleens aan om iets te doen?
 - Emotionele steun
 - *Gaat u naar uw vader/moeder toe wanneer u niet lekker in uw vel zit? Praat u weleens over uw gevoel met uw vader/moeder?*

- **Financiële afhankelijkheid**
 - *Hoe heeft u het samenwonen financieel geregeld?*

Affectieve solidariteit

- **Emotionele nabijheid**
Vertelt u alles wat op uw hart ligt tegen uw vader/moeder?
Hoe sterk voelt u zich verbonden met uw vader/moeder?
- **Bewondering**
Heeft u bewondering voor uw vader/moeder?
Laat u aan uw vader/moeder merken dat u bewondering voor hem/haar heeft?
Zegt u tegen uw vader/moeder dat u het fijn vindt wat hij/zij voor u doet?
- **Vertrouwen**
Voelt u zich vertrouwt met uw vader/moeder?
Vertrouwt u uw vader/moeder?
- **Respect**
Respecteert u uw vader/moeder wanneer hij/zij een andere mening heeft?
Respecteer u uw vader/moeder in wat hij/zij allemaal doet?

Wederkerigheid van positieve gevoelens

- *Heeft u het gevoel dat deze gevoelens wederzijds zijn?*

Spanningen

- *Ervaart u weleens spanningen tussen u en uw vader/moeder?*
- *Is er weleens onenigheid tussen u en uw vader/moeder?*
- *Waar gaat deze onenigheid dan over?*
 - **Individuele spanningen**
 - Baan/opleiding
 - Financiën
 - Huishouding
 - Leefstijl
 - Gezondheid
 - **Relatiespanningen**
 - Ongevraagd advies
 - Onenigheid verschillende onderwerpen
 - Contactfrequentie
 - Persoonlijkheidsverschillen
 - Relatieproblemen uit het verleden

Invloed fysieke afhankelijkheid op affectieve solidariteit

- Toiletgang
 - Contingentie
 - Transfer
 - Eten
 - Baden
 - Aankleden
 - Schoonmaken
 - Boodschappen doen
 - Vervoer
 - Koken
- Emotionele nabijheid
 - Bewondering
 - Vertrouwen
 - Respect

Invloed fysieke afhankelijkheid op spanningen

- Toiletgang
 - Contingentie
 - Transfer
 - Eten
 - Baden
 - Aankleden
 - Schoonmaken
 - Boodschappen doen
 - Vervoer
 - Koken
- baan/opleiding
 - Financiën
 - Huishouding
 - Leefstijl
 - koken
 - ongevraagd advies
 - onenigheid onderwerp
 - contactfrequentie
 - persoonlijkheidsverschillen
 - problemen uit verleden

Invloed sociaal-emotionele afhankelijkheid op affectieve solidariteit

- Advies
 - Aanmoediging
 - Emotionele steun
- Emotionele nabijheid
 - Bewondering
 - Vertrouwen
 - Respect

Invloed sociaal-emotionele afhankelijkheid op spanningen

- Advies
 - Aanmoediging
 - Emotionele steun
- Baan/opleiding
 - Financiën
 - Huishouding
 - Leefstijl
 - koken
 - ongevraagd advies
 - onenigheid onderwerp
 - contactfrequentie
 - persoonlijkheidsverschillen
 - problemen uit verleden

Invloed financiële afhankelijkheid op affectieve solidariteit

- Financiële afhankelijkheid
- Emotionele nabijheid
- Bewondering
- Vertrouwen
- Respect

Invloed financiële afhankelijkheid op spanningen

- Financiële afhankelijkheid
- Baan/opleiding
- Financiën
- Huishouding
- Leefstijl
- koken
- ongevraagd advies
- onenigheid onderwerp
- contactfrequentie
- persoonlijkheidsverschillen
- problemen uit verleden

Zijn er nog andere zaken die u wilt bespreken of aan wilt vullen?

Hartelijk dank voor dit interview!

Bijlage 3 - Oorspronkelijke topiclijst

- Affectieve solidariteit
 - Bewondering
 - Emotionele nabijheid
 - Respect
 - Vertrouwen
 - Wederkerigheid van gevoelens
- Afhankelijkheid vanuit de ouder
 - Emotioneel
 - Aanmoediging
 - Advies
 - Emotionele steun
 - Financieel
 - Fysiek
 - Instrumentele activiteiten
 - Boodschappen doen
 - Koken
 - Schoonmaken
 - Vervoer
 - Persoonlijke activiteiten
 - Aankleden
 - Baden
 - Contingentie
 - Eten
 - Toiletgang
 - Transfer
- Afhankelijkheid vanuit het kind
 - Emotioneel
 - Aanmoediging
 - Advies
 - Emotionele steun
 - Financieel
 - Fysiek
 - Instrumentele activiteiten
 - Boodschappen doen
 - Koken
 - Schoonmaken
 - Vervoer
 - Persoonlijke activiteiten
 - Aankleden
 - Baden
 - Contingentie
 - Eten
 - Toiletgang
 - Transfer
- Financiële regeling
- Invloed affectieve solidariteit op spanningen
- Invloed afhankelijkheid op affectieve solidariteit
 - Invloed financiële afhankelijkheid op affectieve solidariteit
 - Invloed fysieke afhankelijkheid op affectieve solidariteit

- Instrumentele activiteiten
 - Boodschappen doen
 - Koken
 - Schoonmaken
 - Vervoer
 - Persoonlijke activiteiten
 - Aankleden
 - Baden
 - Contingentie
 - Eten
 - Toiletgang
 - Transfer
 - Invloed sociaal-emotionele afhankelijkheid op spanningen
 - Aanmoedigen
 - Advies geven
 - Emotionele steun
- Invloed afhankelijkheid op spanningen
 - Invloed financiële afhankelijkheid op spanningen
 - Invloed fysieke afhankelijkheid op spanningen
 - Instrumentele activiteiten
 - Boodschappen doen
 - Koken
 - Schoonmaken
 - Vervoer
 - Persoonlijke activiteiten
 - Aankleden
 - Baden
 - Contingentie
 - Eten
 - Toiletgang
 - Transfer
 - Invloed sociaal-emotionele afhankelijkheid op spanningen
 - Aanmoedigen
 - Advies geven
 - Emotionele steun
- Ontstaan samenleefsituatie
 - Reden tot samenwonen
- Socio-demografische factoren
 - Burgerlijke staat
 - Geslacht
 - Invloed socio- demografische factoren op relatiekwaliteit
 - Burgerlijke staat
 - Geslacht
 - Kleinkinderen
 - Kleinkinderen
 - Leeftijd
- Spanningen
 - Individuele spanningen
 - Baan of opleiding
 - Financiën
 - Gezondheid
 - Huishouding

- Leefstijl
- Relatiespanningen
 - Contactfrequentie
 - Onenigheid verschillende onderwerpen
 - Ongevraagd advies
 - Persoonlijkheidsverschillen
 - Relatieproblemen verleden

Bijlage 4 - Uiteindelijke topiclijst

- Affectieve solidariteit
 - Bewondering
 - Emotionele nabijheid
 - Respect
 - Vertrouwen
 - Wederkerigheid van gevoelens
- Afhankelijkheid vanuit de ouder
 - Emotioneel
 - Aanmoediging
 - Advies
 - Emotionele steun
 - Financieel
 - Fysiek
 - Instrumentele activiteiten
 - Boodschappen doen
 - Koken
 - Schoonmaken
 - Vervoer
 - Persoonlijke activiteiten
 - Aankleden
 - Baden
 - Contingentie
 - Eten
 - Toiletgang
 - Transfer
 - Praktische zaken
 - Boekhouding
 - Overige klusjes
 - Sociaal
 - Bezoek
- Afhankelijkheid vanuit het kind
 - Emotioneel
 - Aanmoediging
 - Advies
 - Emotionele steun
 - Financieel
 - Fysiek
 - Instrumentele activiteiten
 - Boodschappen doen
 - Koken
 - Schoonmaken
 - Vervoer
 - Persoonlijke activiteiten
 - Aankleden
 - Baden
 - Contingentie
 - Eten
 - Toiletgang
 - Transfer

- Financiële regeling
- Hulp vragen
 - Sociaal
 - Emotioneel
 - praktisch
- Invloed affectieve solidariteit op spanningen
- Invloed afhankelijkheid op affectieve solidariteit
 - Invloed financiële afhankelijkheid op affectieve solidariteit
 - Invloed fysieke afhankelijkheid op affectieve solidariteit
 - Instrumentele activiteiten
 - Boodschappen doen
 - Koken
 - Schoonmaken
 - Vervoer
 - Persoonlijke activiteiten
 - Aankleden
 - Baden
 - Contingentie
 - Eten
 - Toiletgang
 - Transfer
 - Invloed sociaal-emotionele afhankelijkheid op spanningen
 - Aanmoedigen
 - Advies geven
 - Emotionele steun
- Invloed afhankelijkheid op spanningen
 - Invloed financiële afhankelijkheid op spanningen
 - Invloed fysieke afhankelijkheid op spanningen
 - Instrumentele activiteiten
 - Boodschappen doen
 - Koken
 - Schoonmaken
 - Vervoer
 - Persoonlijke activiteiten
 - Aankleden
 - Baden
 - Contingentie
 - Eten
 - Toiletgang
 - Transfer
 - Invloed sociaal-emotionele afhankelijkheid op spanningen
 - Aanmoedigen
 - Advies geven
 - Emotionele steun
- Ontstaan samenleefsituatie
 - Reden tot samenwonen
- Rol van andere familieleden
 - Ontstaan samenleefsituatie
 - Contact
 - Relatie
- Socio-demografische factoren
 - Burgerlijke staat

- Geslacht
- Invloed socio- demografische factoren op relatiekwaliteit
 - Burgerlijke staat
 - Geslacht
 - Kleinkinderen
- Kleinkinderen
- Leeftijd
- Spanningen
 - Individuele spanningen
 - Baan of opleiding
 - Financiën
 - Gezondheid
 - Huishouding
 - Leefstijl
 - Praktische klusjes
 - Relatiespanningen
 - Contactfrequentie
 - Onenigheid verschillende onderwerpen
 - Ongevraagd advies
 - Persoonlijkheidsverschillen
 - Relatieproblemen verleden
 - Spanning met andere huisgenoten